

Pesca marítima (*)

Costums i tractes més usuals a Menorca

HE sigut afectat tota ma vida a la mar. Ella és bona, tractada amb prudència, per a tot aquell qui no's mareja ni pateix de reumatisme. Sos efluis son font de salut; sa riquesa ho és, inagotable, de manteniments per a s' homo.

Instal·lat per uns dies d'estiu i descans a una caseta de recreo que he pogut adquirir, edificada dins s' aigua, damunt un escull, i batejada per son anterior propietari amb es poètic nom de *Venecia*, reconec que estic proxim a n' es contagi: si hagués nascut poeta, en aquestes hores ja cantaria un himne en lloança d' aquest element de purissim color blau-çel que me rodeja, mentre ma ploma pren arrencada per a deixar escrits recòrds de ses millores excursions de mes joventuts i edat madura.

Dos oficis hi ha, camp i pesca, on progressant sa tècnica, aquí com per tot arrèu, lo mateix que en els altres rams des treball, sa ètica i dret consuetudinaris romanen inalterables. Per lo que atany a ca-nostre, ses costums i tractes d' avui son els mateixos que coneguèren nostros avis. Sempre se tendencia a n' es contracte de societat, com si a pajesos i pescadors, ciutadans humils, però fills predilectes de Naturalesa, una fada misteriosa hagués volgut protegirlos de s' antic esclavatge en forma d' asalarat, lo mateix que des modern desgavell en ses relacions de capital i treball.

Però—me demanareu—¿pòt esser agradable se vida dels pescadors? ¿ténen, per cas, resolta se qüestió social? ¿son perillós ofici el fan amb ses seguritats possibles?

(*) Informe remitido en Septiembre de 1919 al Archivo de Etnografía y Folklore de Cataluña, Universidad de Barcelona, para contribuir a los estudios de Psico-Etnografía que dicho centro realiza.

Som parlant fins ara de la mar i de sos homos a la manera que Fra Lluís de León o en Rousseau idearen llurs immortals creacions damunt se deliciosa vida del camp.

A la mar jo hi vénc per sport, bén mantengut, d'estiu, en bon témps i amb tota mena de precaucions.

Els qui son de s' ofici no coneixen, no poden coneixer se bellesa que sentim els sportsmen.

No; no li ténen certenament de resolta a se qüestió social, ni llurs vides son defensades de perill com ho deurien d'esser. Aquella dita que s' atribueix a s' almirant Andrea Doria, de que els millors ports des Mediterrani son juny, juliol, agost i es port de Mahó, és una veritat respecte des nostro port, però ho és molt relativa en quant al demés, en lo que pertany a se pesca. Si en Rosifol mos hagués honrat amb sa presència i sa ploma, no tenc dubte de que, aixis com a Mallorca l' anomená *L' illa de la calma*, hauría donat a se nostra es nom de *L' illa del vent*.

No vol dir açò que' s nostro poble sia d' altre pasta que' s mallorquí. Sobretot els pescadors son calmosos, tant com ho puguin esser sos companys de Mallorca. Tal volta contribueix a reblanirnos els nervis s' humitat que casi tot l' any mos regala el *Mare nostrum*. Don fè de que per a combatre s' insomni no hi ha com una sestada a la mar.

Es contrast, doncs, entre Mallorca i Menorca és dins s' ordre climatològic. Mallorca té se serra que la salva dels rafáls de se tramuntana. Menorca, més rasa i exposada en es golf de León, sembla un bastiment combatut sens repòs per tots els vents. Quan no bufa de llevant, bufa de ponent, i tan prést mos assoten els brisòts tèps i humits de xaldc, mitjorn i llebèig, com els fortunals frèts i sècs de guergal, tramuntana i mestral, o mestre, com diuen els de s' ofici. Aduc en s' estiu mos arriben ses grapades des golf: escric aquestes planes, en plè estiu, xiulant se tramuntana, casi, casi com si mos trobassim en es cô de s' hivern.

Això fa que, aduc en s' estiu, els pescadors de fóra *vetllin*

molts de dies. Veritat és que se riquesa des port de Mahó en peix i marisc és molt gran. Però els pescadors de port son molts i ho desnègren en pòcs dies, havent-s' hi afegit, des d' alguns anys, ses voladures de torpedos per se Base Naval que destrueixen arrèu tota vida submarina, dins s' ample-circol de se seua acció.

Per aquests i altres motius de que parlaré en son llòc, no té rès de deliciosa se vida des pobre pescador a Menorca.

Ningú fins ara, que jo sapí, se 'n ha preocupat d' això, baix s' aspecte sociològic. Son folklore no ha fixat s' atenció de tants d' escriptors qui cèrquen materia interessante. Ni tan sols novel·les, per s' estil de ses d' en Pierre Loti o dels nostros Pereda i Blasco Ibáñez, pinten se lluita de s' homo de mar menorqui amb se naturalesa, sa vida, sas costums, sas supersticions, els seus amors. Solament lo distingit escriptor villacarlí n' Angel Ruiz Pablo ha just esboçat es gènere de se novel·leta de costums marítimes, publicant un petit volum titulat *Episodios ribereños* amb sis cuentos; però el Sr. Ruiz Pablo va disfrassar els noms de ses poblacions i castellanitzá els personatjes, anul·lant d' aquesta manera tot efecte de realitat local.

Per sòrt, no succeix igual respecte a bibliografia tècnica.

Entre es gran nombre de monografies que de 1783 a 1819 escrigué s' il·lustre fill d' aquesta terra Dr. Joan Ramis i Ramis, n' hi ha una intitlada «Temps i paratjes de Menorca en que és més gustós i saludable, o danyós respectivament, el peix i marisc que se aporta en la pescaderia de Mahó». Per ordre alfabètic d' espècies, amb els noms vulgars, separant de lo general, amb subtitols, es peix roquer, se bastina, es peix d' albufera, es de riu i es marisc, senyala en cada casta els mesos de s' any en que és bò, indicant, ademés, ses calitats, bones o dolentes, per medi de notes. D' aquesta monografia se' n féren quatre edicions, se darrera l' any 1868.

Es Doctor Antoni Ramis i Ramis, germá de s' antes dit, qui escrigué també molt damunt coses d' aquesta illa, va recu-

llir, entre altres curiositats referents a la mar, una relació des sigle XVI de ses cales de refugi existents a Menorca en nombre de quaranta quatre.

Però s'obra veritablement meritoria l'ha duita a cap s'illustrat mahonès D. Jaume Ferrer Aledo. Son treball té dos aspectes, essent es primer s'especulatiu (el Sr. Ferrer es un distingit naturalista) del que dóna idea es follèt publicat l'any 1906 i agotat, *Catálogo de los peces de Menorca*. Aixís com amb aus i aucells no hi ha, segurament, en tota Espanya una regió ahont se contin tantes espècies com a Menorca, mercè a sa situació, així mateix ès inmensa se varietat de se fauna marina a ses seues aigües. El Sr. Ferrer n'ha classificat moltíssimes d'espècies i, a més de sa colecció particular, favoreix amb raras exemplars els museus d'aquí fóra i té començada se secció d'icticultura des Museu de s'Ateneo. A continuació des Cataleg hi ha un index dels peixos per ordre alfabètic menorquí, amb noms vulgar i científic.

S'altre aspecte que ofereix se profitosa activitat del senyor Ferrer ès practic o utilitari. L'any 1914 ha publicat un altre follèt titulat *Artes de pesca en Mahón*, obra tan endressada a s'assumpto, que sembla haver pressentit es contengut des Qüestionari que contest, en lo referent a se tècnica.

Tan pronta como vaitx indicar mon proposit a dit senyor, ofrendá un exemplar a n'el Director de s'Arxiu, amabilitat que jo utilitzaré amb contínues referencies, evitant repeticions enfadoses.

Pròu d'exordi i entrem en materia.

El mar i la costa

I

Paratges, llòcs o varals de mar.—Demarcació dels mateixos en relació a la pesca.—Procediments i criteris més usuals.—Distribució (sorteig de cales, torns per hores, etc.) Sancions als infractors.

La mar de Menorca no és bona per a els pescadors. No diré que 'n sia madrastra, però sí mare dura i a voltes cruel; sovint irritada; poques vegades tranquila.

Si agafassim s'estadística de s'Observatori meteorològic(*) que publica a se REVISTA DE MENORCA mensualment son Director D. Maurici Hernández, veuríem que son rars i contats els dies en que no n' hi ha demés de vent per a se bona feina.

Tot és peixer es contorn de s' Illa: ses barbadés, els forts, ses alfines, es blanc, ses mateixes cales, cada paratge i cada llòc per a ses castes de peix que hi son naturals. Però se nostra indústria pesquera acaba a ses poques milles de la costa mar endins.

En es canal o frèu entre Menorca i Mallorca s' hi pesca pòc, perque diuen que no hi ha peix. A ses demés aigües, fòra de dites poques milles, no s' hi pesca, perque, segons els pràctics, hi ha grans fondaries que 's diuen *funéres*, i mals llòcs, coneguts per *els caramells* (estalactites i estalacmites), ahont tot ormèig seria perdut. S' ès dit molt—ignor ab quin fonament—que aqueix fons tan accidentat fou causa de se ruptura des cable entre Mahó i Barcelona. (**) Lo cert ès que se pesca

(*) Aquest Observatori oficial anuncia urgent a n' els pescadors des litoral de Catalunya els temporals de Llevant, des de que fa uns quants anys hi va haver tantes desgracies.

(**) El cable directo entre Mahón y Barcelona quedó tendido el 16 enero de 1861. El servicio oficial empezó a cursarse el 25 del mismo mes y el privado el 5 de febrero siguiente. En mayo del propio año se presentó una avería grave cuyos síntomas resultan muy parecidos a los observados ahora, durante la interrupción, en el cable entre Menorca y Mallorca, recientemente reparado.

No fué larga la agonía del primitivo cable, si bien en 1864 figura todavía en una carta telegráfica, como también el de Port-Vendres—Mahón—Argel, el cual quedó tendido el 16 septiembre de 1861 y el 20 de octubre se instaló una oficina francesa en una dependencia de la Estación de Telégrafos de esta ciudad. Al poco tiempo fué suprimida dicha oficina.

Datos debidos a la amabilidad de D. M. Juan Sampol, Director actual de dicha Estación,

més llunyana se pot fer, segons el Sr. Ferrer (ob. citada) a un maxim de sis a vuit milles, i no en tot endret, sino solsament a pòcs i determinats paratges, com, per exemple, davant s' illa del Aire en direcció a Llevant, davant ses platges de Son Bòu, davant Fornells, etc. Allá, a un fondal de 200 i 300 brases s' arrisquen a vegades els palangrers, i amb pèrdua de part de s' ormèig, son duits, entre altres peixos, besúcs com els des Cantabric, essent aixis que a ses nostres aigües, ahont abunda dit peix, els més grossos no passen d' un pam.

Encara que profá en se materia, crec que s' estudi de se carta hidrográfica seria d' utilitat a n' els patrons de pesca. En falta d' aquest estudi, hem de deixarnos conduir per els practics. Però, pobrèts, els practics no contenen amb més arrèus que sas petites barques ni amb altre motor que rèms i vela. I això és molt pòc, d' estiu i tot, quan de sublt i suvint se li inflen els nassos a se tramuntana, tancant se mar ports i cales de refugi, a se part nort, i fent molt difcil se força des vent a mitjorn s' arribada a la costa.

En punt a demarcació de paratges o llòcs de pesca, succeix a Menorca una cosa molt especial, per raó de lo ja exposat, i és que s' art des bòu, no autoritzat, segons llei, dins ses tres milles de la costa, solament dins ses tres milles pòt treballar aquí, conflicte gravíssim entre s' exigencia des public qui vol abundancia i baratura, i se vida dels nostros pescadors qui amb pòcs mesos de bòu veuen desnegrades de mòlls i altres peixos sas pesqueres de tot l' any. S' obra del Sr. Ferrer és lo més completa que jo m' hagués imaginat: parla de totes ses arts de pesca usades per professionals i per aficionats, i rès ne diu de se pesca des bòu. Casi no l' anomena, per raó de que no hi pot haver tal pesca a Menorca: vénen accidentalment parelles mallorquines, i pesquen mercè a condescendencies i a s' il·lusió des public, pòc preocupat des refrany espanyol: *pan para hoy, hambre para mañana*, o d' aquell nostros: *qui no creu se mare bona ha de creure se madrastra*.

També se pesca de faro, introduida fa pòcs anys a Menor-

ca, se sol fer, per condescendencia, més a pròp de la costa de lo que pertòca. Però d' aquesta pesca no se' n queixa ningú, porque no cinyès més que peix surant que abans no' s pescava, i aquest peix, además de fornir de bona èsca els palangrers, dóna abundancia a ses pescaderies, encara que sia de calitat inferior.

S' eterna qüestió entre els de s' ofici ès damunt es port de Mahó. Els bolitxers volen bolitx; els xerxers no 'n volen de bolitx. Els xerxers volen xerxóns o xerxes cégues: els palangrers s' hi oposen.

Essent secretari de se Junta provincial de se Lliga marítima i assessorant se societat Protectora de se pesca, vaiix intervenir com amigable en s' assumpto, traénne se convicció de que, aixis com *peix fa mal a peix*, un art de pesca fa mal a n' els altres: mai se posarán d' acòrd bolitxers, xerxers i palangrers.

Partidari el Sr. Ferrer, en la sua competencia científica, de s' art des bolitx, (*) porque netèja els fons, anyora s' antic gremi de la gent de mar que arreglava aqueixos conflictes, i desapròva ses vigents traves, espècie de transacció entre es bolitx i es no bolitx, es dir, permissió o tolerancia d' un ormèig que rossegui pòc.

Se Junta de pesca se veu obligada a valerse de temperaments de concordia, com ho ha fet també en quant a ses xerxes, consentint una malla que no ès céga, però s' hi fa pròp: té que esser molt petit un peix per que passi per malla.

Es port de Mahó está reservat des de se colársega fins a una milla aproximadament de se seua llargaria (abans sols ho estava a se llargaria d' un kilometre) ahont no se pòt pescar amb cap mena d' ormèig de s' industria, i sí solament amb canya o bolaní llarc o mòrt des de terra, pesca d' aficionats.

(*) Un dato estadistic que cita el Sr. Ferrer ès que, segons un treball de s' il·lustrat Capitá de corbeta D. Joseph Riera Alemany (publicat a se REVISTA DE MENORCA) l' any 1811, quan no hi havia prohibició, agafaren els pescadors de Mahó 773.136 arrobes de peix, i per contra, l' any 1913 sols introduïren per consums 197.619 kgs., o sien, 18.000 arrobes. Llavors se podia pescar, sempre a fóra i dins es port de s' agost a s' abril, amb bolitx séc, avui prohibit per raó de sa major potencia que 's bolitx clar.

De vegades se treuen amb aquests ormèijos, ajudats des salubre, orades i llòps de moltes lliures.

A lo demés des port, o sien ses altres dues milles, s'hi pesca amb tota classe d'arts apropiats i no prohibits, encara que se tendencia de se Marina de Guerra sembla que va a se proscripció de tot ormèig de fil que pugui dificultar maniobres de se Base Naval. Llavòrs estarien d'enhorabona els pescadors d'am, gambins, nanses, etc.

Mentrestan, se pesca des bolitx per a sardina i altre peix surant té dins es port de Mahó i es de Fornells, com també a certes cales, endrèts fixos, de fons nèt de roques, que se diuen bòls, uns de tot l'any, altres periodics, com els des jerrèt, ahont treballen els bolitxers.

No hi ha sortetjos ni torns: qui primer hi es, primer el té. Se fan entre ells veritables regates, conquistant es dret qui primer posa peu a terra. Si no se veuen ses dues barques, per tractarse d'una punta de terra o d'un illòt, qui primer salta dóna es crit de *ès en terra*.

—¿I quan salten junts—demanava jo, presenciant una d'aquestes corregudes, a mon company de pesca, pescador sexanti—com se resòl es conflicte?—Guanya es més fort—respongué—es dir, es patró qui més crida i sap dominar es contrari. Mai s'arriba a ses mans, crec que, no per covardia ni per falta de ganes, sino per que tots reflexionen que han de conviure amb se costum, ja que dins d'aquests arts tot *ès costum*. Se barca que pretén fer un bòl de matinada, arribada a n' es punt es capvespre antes, fa sèbre a ses altres *qu'el guarda*. Això vol dir que té es dret assegurat, però el pert en aquest dret si va a fer altres bòls.

Tampòc hi ha sorteig ni torn entre xerxers, que se diuen barcaròls, ni entre palangrers. Cadascú fa se calada que vol, dins i fòra port, sempre que trobi es camp lliure. I ja procuren tots ferse 'n enfòra un de s'altre. Els calaments duen una campaneta que es moviment de le mar fa tocar sempre.

Però succeix a voltes, sobretot en temps de mòres i xucles,

que 's peix se troba molt localitzat. A les hores ès freqüent que s'ormèig d'un caigui per damunt de s'altre, i se regla en tals casos ès que no pòt llevar es de devall abans de que hagi llevat es qui está sobre. Es de devall té interés en llevar pronta per a vendre es peix de bon-hora; però es de damunt el té en prolongar se calada per agafar-ne més. A vegades son tres barcaròls qui se troben aixi embolicats.

Dues excepcions té es desconcert costumer de que acab de parlar:

1.ª Quan se descubreix pesquera de sirvies, bonitols o espèts en es bòl de fòra (se boca des port de Mahó) els bolitxers qui 'n volen participar demanen *vénda* a se Comandancia de Marina (antigament a n'es Gremi) i a les hores, a sac i a sòrt s'estableix un torn per dies, fins que se dóna per agotada se pesquera. Es patró qui té dues o més barques no pòt pretenir més que una *vénda*. Els bolitxers de fòra i els qui tenien desarmada sa barca no entren en sorteig i van a se coa des torn. Se barca en es dia que gòsa de se *vénda* reforça se mánega des bolitx amb un altre xèrxa que se diu *talum*, i en tot es dia té s'exclusiva, però no pot fer bòls a altres punts.

2.ª Quan se llampuga apareix a una frossada de costa, demanen *vénda* els barcaròls a se Comandancia, i a sac i a sort se fixa per llarc a cada un es tròs de son calament, ahont hi pòt mantenir pannes de suro amb feixos de rama damunt, perque ses llampugues en cerquin s'ombra, com ès sabut ho té aquest peix per costum.

Qui faltás a qualsevol de totes aquestes regles costumeres seria mirat com un monstre de dolentía. Jo no'n som vistes mai de qüestions per inobservancia de tals usos.

Els pescadors son refractaris a tota mena de privilegis: volen se llibertat de la mar, amb ses costums que ha duites se necessitat de conviure els des mateix art.

I perque no volen privilegis, s'enfureixen contra es bòu quan pesca dins ses tres milles i miren de mal ull tota concessió d'almadraves, cetáreas i viviers de marisc, i fins de ses

pesqueres fixes per a llissa que se Comandancia de Marina concedeix dins es port a n' els aficionats.

Per acabament d' aquest punt vull dir, sens ofendre ningú, que no ès solament per esperit d' independència que' s pescador procedeix com déix anotat: per desgracia, d' uns anys a n' aquesta part, es pescador mahonès s' ha tornat molt *senyor*; té horror a ferse enfòra de la costa; els palangrers qui s' allunyen son tots, o casi tots, villacarlins, per altre nom castellans (*), i amb aquestes condicions, havent-hi pòc peix a pròp per a tants de barcaròls, se resòl es problema fiant es rendiment, no a se cantitat, sino a n' els prèus que aqui regeixen tot l' any, prèus que els forasters troben més exagerats que els reinants en general a se Península.

No fa molts d' anys que' s peix se venia barato, perque n' hi havia més abundancia. No sols els professionals, els aficionats mateixos qui havui han d' esser molt intel·ligents per a pescar qualque cosa, abans teniem suvint se sòrt de treure dins es port i amb un senzill bolantí de serres, llisses vères de carnícera i de quatre i cinc terces, i orades de dotze i tretze terces. Per un aficionat no hi ha plaer comparable a n' es de jugar i salvar aquests peixos. Els joves, quan contam ses nos tres campanyes de llavòrs, mos miren d' una certa manera...

II

Llòcs especialment temuts com a perillosos.—Perills reals (deguts a causes geogràfiques, físiques, atmosfèriques, etcètera) o imaginaris (supersticions, recòrds de desgràcies que hi han passat, fets extraordinaris que s' hi contenen, etc.)

Es perill gròs per a els pescadors menorquins está en s' allunyament de la costa. Si els hi entra una mestralada son perduts, per que els du mar endins cap a l' Africa. Si es una

(*) Villa-Carlos, antes *George's town*, poble en que predominen els pescadors, situat dins es port de Mahó, ès també conegut per es *Castell* i per *S' arraval nova*.—Angel Ruiz Pablo: Recordances, 1918.—*Catalana* (revista setmanal) núm. 16.

tramuntanada—ja ho som dit—se mar tanca ports i cales del nord, i es vent impedeix agafar terra a mitxorn.

Ha d'esser molt traïdor es xubasco o es fibló perque se barca no arribi a temps a n' es refugi; però lo serio ès quan l' agafa amb s' ormèig a la mar, tants de diners com val per a gent de tan modesta posició: se fa un esfòrç per a salvarlo i son ses hores més terribles pels pescadors. Mi som trobat una vegada, a pròp de s' illa d' en Colom: perdent se vergonya vaitx donar ordre de tallar i fer abandoño de ses xèrxes, pagant jo es dany. Arribats a terra, dins se cala des Grau—era bé en plè estiu—varem fer un fester: no recòrd en ma vida haver tengut tant de frèt.

Per superstició instintiva es pescador vell no demana mai vent a la Providencia, encara que la mar sia blanca i li toqui vogar unes quantes hores per arribar a port.

Molts son els presagis respecte des temps que fan de continu els pescadors: es cant des xirlòt real senyala tempestat; també la senyala un ressòl entre nuvols; se recalada repentina d' un mitxorn frèsc *llama* per contrast se tramuntana; quan a se nit corren molts d' estels, serà xaldc frèsc lendemá; es mestrall dorm a câ-seua, però s' aixéca de bon matí; nuvolats en pont, tremolina a se porta; cèl rogent a se posta des sol, aigües clares o temps calixós, vent per a lendemá; *cerrus* (*cirrus?*), grans correnties que fins destrocen s' ormèig—d' axò 'n diuen *temporal devall la mar*; etc. Pot esser hi ha qualque cosa de s' *hoc post hoc, ergo propter hoc*; però ès lo cert que solen endevinar.

Quan hi ha tants de perills reals com a la mar de Menorca, els imaginaris no fan sérva en es cervell de s' homo.

No se' n nèguen gaires de pescadors, perque encara que amb poca observancia de ses precaucions manades, tothom vetla per defensar sa vida. Però no hi ha punta, calanca ni escull a la costa que no recordi desgracies que hi han passat de temps nostro o dels nostros pares,

Pens que lo més emocionant son ses de Fornells, petit po-

ble de pescadors, celebrat per sas calderes de llagosta a la pescadora, amb port magnífic i espaiós, però exposada de plè se seua boca a n' es golf de León. Quan entra un temps de cuidado, atlots, dones i vells se congreguen en es peu de s' antic castell, per a passar plegats, tot es poble, ses angustioses hores. Ara 'n senyalen una de barca, su-ara un altre; totes han escapolat puntes i recalen vèrs lo port; a través des polssim, els de terra van reconeixent barques i homos. S' angustia creix per moments, hi ha que salvar se barra. No tots la salven; i allá, a la vista dels seus qui rès poden fer en son auxili, en mitx de sublim desesperació, s' envia la mar alguns de sos fills predilectes... Recòrd haver tenguda una criada fornallera qui aixis havia perdut, en diferents represes, son pare, son marit i crec que més d' un de sos infants. Dins els ulls d' aquella vellèta, ulls negres de dolça melangia, s' hi veien gravades ses trágiques escenes.

III

Tempestats.—Accidents més comuns.—Auxilis i recompenses.—Sants invocats, devocions, romiatges, prometes, etc.

De temporals de s' hivern no 'n parlèm. Som a l' illa del vent. Qui no hagi viscut en semblant terra no se pot formar idea dels bramúls d' una tramuntanada. Se velocitat des vent ès arribada, segons comprovacions de s' Observatori, de 23 a 24 metres per segon, i pot ésser a més, registrant recorreguts en 24 hores de 1.500 kilometres. Dins ses cases estau com a l' intempèria; en el camp, per contra, si li fèis a n' es temporal *cara feroce*, prést entrau en calor i s' abric vos estorba; sols convé resguardarse ses mans amb bons guants i els morros amb basselina. Però açò ès en terra: a la mar, dins es port, encara que se tramuntana *de baix* no sia forta, se gèlen els malanats qui hi han de guanyarse la vida.

Setmanes i fins mesos sencèrs se passen sens qu' els pes-

cadors de fòra puguin pescar més que qualche día de senyal. S'entreténen, a les hores, adobant i renovant s'ormèig, i mènjen molt pobrement si s'hivern ès rigurós. Els anys de mòres els fornellers ne fan bacallá en previsió de s'hivernada: d'estiu les aixapen per s'esquena i, després de salpreses, les sequen en es sol; d'hivern les dessalen i guien amb patates.

Sòrt que molts d'anys hi sol haver s'estiuèt de Sant Martí, dins es novembre, i ses seques de janer. Son temporades de molt de peix a la mar, i tothom aprofita se calma.

Però, ja dic que no succeix sempre. Es d'esmentar lo cas d'un ricatxo ingles, delicat de salut, qui se trobá aqui un janer de cèl puríssim, mar blanca i rèes de frèt. L'homo, practic com ells son, es cregué en el paradís i va resoldre passar tots els janers a Menorca. Torná s'any sigüent: un temporal sens entractes no el deixá sortir en es carrer en tot es mes. Mai més torná compareixer aquest ingles per câ-nostra.

I ab tot açò i se penuria que sufreixen els pescadors, no ès en s'hivern que siguin més de teme els accidents desgraciats. Se primavera i s'estiu son els temps perillosos; sobretot s'estiu, perque ells se confien més i ses tempestats s'anuncien menys.

Hi ha que veure a la costa lo devères que puja un nuvol, torna grossa la mar i entra un vent que alça paèta. Un punt negre a s'horitzó, un llampeig casi imperceptible, se recalada repentina d'un vent frèsc, son suvint avisos apremiants de posarse a redossa. Per açò es pescador dorm amb un ull obèrt, com es drac de se rondalla. I encara no basta a vegades: no fa molts d'anys, en nit tranquila d'agost se mogué tal tamborinada que dins ses cales més segures varen perillar barques i homos: els qui es salvaren no se donaven conte de lo succeit; encara no se'n donen: semblava, segons ells, la fi del mon.

I pera perdre se vida els homos basta una mala ratxa!

En tot temps, sobretot d'estiu, son temuts els fiblóns. Abans, molts d'homos de mar sabien s'*oració de Sant Joan* que els tallava si la deien amb fè i fent ses tres crèus. Havia

d'esser aprèsa es *dissabte* de Nadal en punt de mixdia. Avui no la saben a n' aquesta oració més que algunes dones velles, mares de pescadors.

Dels qui es néguen a clòt d'empú no se' n canta mai més gall ni gallina: a ses poques hores queden els ossos nèts.

Anys enrretera, quan se trobava un negat se fugia, per no tenir que veure amb la justícia. Avuidia els pescadors s'apressuren a donar-ne part a s' autoritat de Marina..

Per enemics que siguin, els pescadors no dubten mai amb exposar se propia vida per a salvar es pròxim qui se troba en perill. Aquests auxiliis mutus—unics possibles a se soledat de la mar—eviten moltes desgracies. Per açò els llagosters i palangrers, que son els qui més s'allunyen, malden estar a la vista uns dels altres. Per a cridarse, cas d'accident, duen un corn a bordo.

Els salvaments entre pescadors no 's paguen, encara que barca i ormèig se trobin ja abandonats.

En lo oficial, se societat de *Salvamento de náufragos* agraeix suvint als nostros marinos amb medalles i cantitats en metalic, i recentment, per iniciativa des President de se Lliga Marítima, Exm. Sr. D. Joan Taltavull, s'ès constituïda a Mahó, amb gran solemnitat, una Estació local de dita meritoria empresa. A Fornells, per exemple, pòt esser d'utilitat aquesta institució quan sobrevenguin accidents a sa boca des port.

Demostracions de carácter religiós ne fan poques els pescadors menorquins. Ses Mares de Deu més invocades son ses del Tòro, de Gracia i del Carme. A s' Ermita de Gracia hi ha molts de facsimils d'embarcacions en miniatura, promeses de náufragos qui s'han salvat. Qualqun va vestiit de *sac* (penitent) carregat de cadenes i peu descalç, junt es sepulcre de Cristo, a se processó des Divendres Sant.

El peix

IV

*Classes de peix més comunes i segons els varals de mar.—
Noms usuals amb què és conegut a la localitat.*

Per a satisfer aquesta part des Questionari hauria de copiar se llarga llista que feu en Ramis o, millor encara, donar una recorreguda a s'obra d'en Ferrer. Ja deix consignat que ès grossa se varietat de peixos a ses nostres aigües.—¿Per què? Qualque día dins es bót, assegut en es banc de se paciència, esperant que, cridat per se feruma des brumé, entri en pesquera s'escabotell de llisses, variades, oblades o altres peixos d'am, reflexión que, en veritat, es peix ès com s'homo: un i altre van ahont hi ha menjar; (*) es peix gros s'engulleix es petit, com s'homo fort es beréna es flux, malgrat se justicia, féta per a us dels homos i no dels peixos, segons Heinecius; amb se diferencia de que se fam de s'homo fort jamai se sacía.

Damunt es tema científic de la bucólica, amb aplicació local, vaitx sentir l' any 1905, en es nostro Ateneu, una hermosa conferencia a D. Odon de Buen: posava es *plankton*, aqueixa vida sutil que 's denuncia a la vista per sa fosforescencia en se nit fosca—lo que noltros deim *llambretjar ses aigües*—com primer fonament d'alimentació de se fauna marina. No som observats altres punts; aqui llambretjen molt ses aigües. Pot esser això, o com succeix amb ornitología, se nostra situació

(*) A proposit d'açò diu el Sr. Ferrer, (RERISTA DE MENORCA, 5.ª època, tom IV, página 138):

«En otro tiempo el puerto de Mahón era riquísimo por la abundancia y variedad de especies que en él vivían. Era precisamente en la época en que estaba concurridísimo, ya por la frecuencia con que lo visitaban numerosas escuadras, ya porque llegaban a él gran número de barcos a purgar cuarentena en su Lazareto. Todos los desperdicios de aquellas ciudades, pueblos y caseríos flotantes iban al mar. Pues bien, tales desperdicios, abundantes y variados, eran precisamente manjar sabroso para los peces. A medida que ha ido deshabitándose el puerto, ha ido disminuyendo esa alimentación, ha ido desapareciendo aquella abundancia de peces que constituía su riqueza.»

geogràfica determini immigracions des de diferents parts, o millor, passos de grans mòles, com els grans falcats d'estornells i molts d'altres volatils que mos arriben de llunyanes terres, segons tenim comprovat.

Sigui lo que sigui, en punt a classes de peix més comunes i sos noms usuals, atès lo dit, casi preferèsc començar per exclusió, en respecte a ses classes que som vistes a se Península. Es salmón no ès conegut en aquesta illa; s'intentá sa cria a s'Albufera de D. Joan Mercadal; fós per no haver dragat pròu els fons, per falta de cuidado o per altres causes, va fracassar s'intent. Dita albufera ès abundosa en llisses, llòps, anguiles, oradelles i altres peixos. De lluços se'n agafen pòcs, tal volta per que habiten enfòra de la costa; no son grossos; se té com peix de mitjana calitat, perque no ès fi—me sembla—com el que's menja a Barcelona. Es rap, també pòc abundant, se considera aquí un dels peixos més inferiors. No hi ha llangostins a ses nostres aigües (fòra de qualche exemplar molt raro) essent aixis que son tantes i tan copiòses ses espècies de crustacis mengivols, des de se gamba, s'ermitá i varietat de crançs, fins se cigala qu'els fornellers coneixen per *tèta*, se cranca, de llargues cames, es gruman, de ferotjes mordales, i se llagosta, valiós article de se nostra exportació. Se sardina, gustosa per a menjar cuita en es caliu o en es forn, quan ès engreixada dins es port de Mahó, no existeix mai grossa a ses nostres aigües. Abunda moltíssim bona part de s'any, com també s'alatxa: aquesta ès més ordinària i indigesta. Mercè a s'art de faro, se'n pesca avui de molt grossa d'alatxa, amb tal cantitat qualche vegada, de no poderla traçar ses barques. ¿Sería bona s'alatxa pera fer-ne pinxes (*) o mariquites? S'aladròc, petit peix de bolitx, fa molt bones anxoves.

Els pescadors, lo meteix qu'els aficionats que siguin una

(*) Segons D. Bartomeu Escudero, «Palabras tomadas del inglés durante las dominaciones británicas», *pinxa vé de pilchard* (sardina salada) — REVISTA DE MENORCA, 5.ª época, tom X, pág. 169.

mica intel·ligents, saben quina qualitat de terreny vol, en son temps, cada classe de peix de fons.

Es peix blanc—orada, variada, mabre, esparrai, mòrruda—lo mateix que ses llises i llóps. congres i anguiles, rascles o escorpres, i tota mena de cria que 's diu peixetó, ténen tiranya a n' els ports i cales abrigades. D' açò vé se malicia contra els bolitxers, sobretot de ses agafades d' aquests peixets. Molt afectats els pescadors a n' es diminutiu, els nomenen oradella, pagellèt, pagrexòl, esparraió, variadó, rascló, sarcotéll, obladyòla, serranull, roquerí, etc., i a ses pesqueres de llissa, orada, variada y oblada, ahont son se desesperació dels aficionats, perque 's menjen pes camí els bons, o sia s' esca, els maleim amb es nom despreciatiu de menjó.

Imprevisió humana! Aquelles covenades de petits peixos agafades antany, que no serviren més que per a fer-ne bròu, (molt o pòc tolerades, segons els ports i cales) serien o podrien esser els mòlls, ses orades, ses variades, els pagells, els pagres, els dentols d' enguany.

Ja n' hi ha, per açò, de peix menút que 's pòt bolitxar sense perjuí: es jonquéti ès menja delectable d' hivern i, segons els estudis del Sr. Ferrer, rès se pert agafant-lo, perque ès cria de sardina que emigra i desapareix a l' alta mar. Lo mateix, o poca diferencia, quèp dir des jerricó (jerrèt petit).

Els mòlls se troben en es tall, entre s' arena i s' alga o se roca, segons siguin de fanc, cranquers o de roca. Es lo més apreciat i, quan no vénen paretles de bòu, lo més constant dels nostros mercats. Quan ses paretles vénen n' hi ha aplèndi uns quants dies, casi tots petits, i després passen a esser article de luxu. Una caliuada de mòlls a se platja, després de se llevada d' auba o d' ajeguda, ès se golosia més preciada pels qui ho han provat. Persones pòc menjadores se 'n berènen un *quèn* (quatre) de bona mida, quan a câ-seua no passarien d' un o dos.

En es blanc s' hi troben els raóns, amb cara de peix japonès i dents que arriben a s' òs; els llengados i pedaços, fins

com es raó; els dragons, ses salta-bardisses, o rates com diuen els fornellers, ses fragates, aranyes blanques i aranyes de cap negre, de púes pròu terribles per a fer perdre un dit; els gatóns i gatvaires, bons per a fregir una volta escorxats; se rejada i varietat de bastina com s'escursana, dolénta i de púa també terrible, se gèrnera, s'angel, es clavell i altres alimanyes per s'estil, de quines qualquna 'n som vista que no baixava de 12 arrobes i en duie dins sa ventresca més de mitxa de peixos no peits. Se seua caròta semblava un plè de lluna en caricatura.

Per entre ses roques, a pròp de se voréra, estan a la guait se morèna i es congre.

També hi habita es cabòt de roca. De cabòts n'hi ha varietat i abundancia pèr tot arrèu: cabòt berrubès, xuclador, d'alga, amb banyes, inglès o vermell, mucós, etc. Mon company de pesca els prefereix frits a molts d'altres peixos escullits; però, fòra dels de roca i dels inglesos, son els ilòtes de ses pesqueres, casi tan odiats com es morèt, se vaca-serrana, s'uòt i es vistós vit d'en gahona que de rès serveixen.

Se morèna, riquíssima amb caldera, ès molt temuda per animals i homos: sas dents, en es dir dels pescadors, ténen verí. Ella i es póp, altre malfactor universal, perque per tot trèasca i a tothom dóna caça, son es terror de ses colonies pacífiques. Allá se van en valentía: morèna i póp no respecten ni es pescador; ho som presenciat en quant a se morèna: no voldria presenciari-ho d'un póp que fós de grandaria. Passa per cosa certa que 's póp malla se llagosta; aquesta malla se morèna (*) i se morèna malla es póp. Pòt esser-ho cert, atèses ses armes i defenses de cada espècie. Es interessante se brega, a bordo, de s'homo amb es póp: mentre es póp amb sos tentaculs fa prèsa en els braços des pescador, aquest li dóna un

(*) Se morèna té llur vitalitat a sa coa; per açò es congre ès son enemic més temible, perque l'ataca sempre per darrera i l'hi falla, causant-li se mort instantaniament.

Aquesta i moltes altres curiositats referents a peixos les exposá a s'Ateneu el Sr. Ferrer l'any 1909, en conferencia titulada *La vida de los peces*. — REVISTA DE MENORCA (5.ª època), tom IV, pág. 129):

mòs entre els dos ulls, deixan-lo al acte estramortit. Es congre, se morèna i es póp se fan aquí de moltes lliures, sobretot es congre.

Ses barbades son se casa natural des peix de barres (orada, variada, morruda, sarc, cántara, etc.). S' orada amb son paladar enmacát escarda un gravadó (escopinyèta gravada).

Els forts i alfines o forteses son propis per a doncelles (de vius colors, que quan son mascles se diuen *caracus de rei*) vaques, serrans, grivies (d'un vert preciós) i roquers. D'aquests darrers n' hi ha varietat: tórts, massòts, tur-massòts i bavais.

Ses rascles i caròtjos, d' aspecte formidable, púes doléntes i carn molt substanciosa, recomenada per a malalts i bons, viuen entre recòtes, com també se mòllera i s' escorbai, saborós solament en tempès de ciréres. A Ciutadella a n' es caròitg li diuen ròtja, i a Fornells a s' escorbai, puós (de pói, per raó des parasit que duen tots aferrat). Ses picadures de caròitg i rascla, abans de llevar-los ses púes perilloses, donen generalment un malestar molt gran; hi ha pescador qui se 'n desespera; altres se 'n sénten pòc. Una nit me va picar un carotgí que a se llum de se lluna havia confús ab un anfosdòl: rampes i engalavernament des braç fins es colso, i a se mix-hora bò, com si rès hagués passat. A Mallorca s' apliquen damunt es pic un trosèt de banya de céro, preparat—crec—amb fórmules cabalístiques. Els pescadors per instint hereditari se posen es dit ferit a ses parts, en cèrca d' amoniac, i s' orinen damunt se ferida. Hi havia en es mercat de Mahó una venedora, honrada, però tan compassiva que prenía devall sas faldes tota má ferida d' aquest peix. Encara que li deien de mal nom *se patrona bestia*, sempre fonc respectada i benvolguda dels de s' ofici. Se conta que una vegada necessitá son remèll per a un dit seu, picat de rascla, i li va resultar una metzina per trobarse en mala setmana. Per a tota mena de ferides de púa o dent de peix se tenia gran fè amb ses llengües de Sant Pau, fòssils—segons creuen—que' s troben amb freqüència i passen per dents d' antediluvians. Avui se va preferint es flasquèt d' amoniac a bordo.

Dins ses més fondes enclétxes hi ha els suculents anfossos amb son cosí, pòc abundós, es nèro.

I més fòra, sempre en els fòrts, se troben els pagres, pagélls i dentols (tots ells de moltes terces) i els rafalèts, gallinètes, bestenagues i ases, de boca molt grossa i còs petit, carn fina, bona per a malalts, i moltes espines.

Els peixos que més s'atraquen a se voréra son se saupa i se lliissa.

Animal elegant, de platejada escata amb retxètes daurades i verdoses, se saupa ès discutida d' antic, com se dóna, pels qui pretenen de coneixedors. *Saupa i dona sempre ès bona*, diuen uns; *saupa i dona mai ès bona*, oposen els altres. Jo resoldria es plet, encara que a disgust dels celibataris, aplicant per analogia se regla *distingue tempora et concordabis jura*. ¿Es o no bona se saupa? Ho ès com qualsevol peix, bén presentada i en son temps—de s' abril a s' agost, segons en Rámis.

De lliisses n' hi ha moltes castes, sobretot en es port de Mahó: se vèra i se galta-ròtja son ses millores (en es forn amb patates, un plat exquisit pes meu gust); i molt més inferiors, s' agút, es cap-plá, es taverner i es galubèt. Els Herodes de ses lliisses son se palomida i es llóp; bons peixos; es llóp damunt tots gòsa merescuda fama per a se salsa mahonesa, a se que molts, desconeixént son origen, ne diuen mayonesa o bayonesa (*). Se li pòt perdonar a n' es llóp se carnicería que fa amb sos ganivèts que du en els costats, entre galta i ganya: encara que butxí, ell serveix de qualque cosa. S' homo fort qui se menja es flux té més semblança a n' es llóp de terra.

Moltes son també ses classes de peix surant, des d' es roséi i se sardina fins es bonífol, se sirvia i se tunyina, passant per es serclèt, es moixó, se voga, es veraf, es bisu, s' agulla, s' oblada, es suréll, s' espèt, etc.

De calamars n' hi ha abundancia d' hivern i primavera, en

(*) Vegl' s: REVISTA DE MENORCA (5.ª època) tom IX, 1914.—L. Lafuente Vanrell: *La salsa mayonesa*, pág. 164.

es blanc, i també sol haver-hi qualche mòla d' alutjes, animal semblant de figura a n' es calamar, però no comestible, de grans dimensions a vegades, i feròç contra els mateixos homos, conforme aseguren els pescadors. Es calamar torna moll i flac en s' estiu, lo mateix que se sipia. De sipies se 'n coneix una varietat dins es port de Mahó que 's diuen frenètiques, petites com sipions i molt gustoses frites amb sa mascara.

Será un mai-acabar si hagués d' anomenar totes ses classes comunes en aquestes aigües. Ho som fet de sés que me semblen més comunes. Diguem, per acabar, que hi ha es gall, peix de fons blanc, pòc apreciat des public i molt aprofitable per sa fina i substanciosa carn (son vistós cap du, en semblança, els martiris de la Passió); s' escat, de péll tan forta que s' usa per a pulimentar se llenya; se mussòla, animalòt paregut de forma a n' es tiburó, bò per a empanades, en falta de tunyina; se becóra, bastina que 's fón en sanc; se llunada, carn agradable, fént damunt s' aigua s' efecte d' un tricorni de gendarme; se llampuga, d' aparició en grans mòles, però insegura; s' armat, s' oridla, es pámpol (*), es tremoló (*Torpedo marmorata*) bò a menjar quan se l' hi han pelat ses alètes que conténen s' electricitat, segons els pescadors; es pòrc, curiositat de museu; es xòric, amb llargues ales, molt pintat i bò per a ferne un guiat amb safrá i patates; es volador que arranca es vol a l' aire com un aucell; etc., etc.

I faix punt final amb se tortuga. Se 'n agafen de molt grosses damunt s' aigua, girant-les d' esquèna quan les troben dormides, i veñlant son béc o boca, perque un mòs seu fa molta pòr. Tothom sap aquí que se sopa i els filets de tortuga son apreciats, però ningú ho tasta (**). Una volta agafades, o se duen a Barcelona, o se deixen perdre en viver, açò ès, dins la mar, fermades per un pèu.

(*) Per s' estil de se llampuga, es pámpol se pose devall qualsevol còs flotant i si ès una embarcació camina amb ella. D. Santiago Maspoch ne té un de domesticat en son viver de llagostes: s' animalèt acudeix quan se li mostra carn o altre vianda i la pren de se ma. Creuen que també acudeix quan son amo el crida pes seu nom de *titus*.

(**) *De to taste*.—Escudero llòc citat.

V

Pràctiques tradicionals de cria: veda, vivers, etc.

Ses practiques tradicionals de cria, encara que profá en se materia, judic que no poden esser més defectuoses. Ses espècies no desapareixen per lo que abans deia: perque se riquesa de la mar és inagotable.

Per lo que atany a se véda, fòra de ses regles imposades per disposicions de caràcter general (*), referents a bòu i altres arts de rosèc, a n' es marisc i se llagosta, no tenim, que jo sapi, rès més que se prohibició de pescar dins es tròs vedat des port de Mahó, prohibició que 's mantén en se creencia, pròu combatuda, de que se favoreix se cria de tota mena de peix, blanc especialment.

Per a se vigilancia, además dels cabos de matrícula, hi ha guarda-pesca en els ports. Es de Mahó era pagat abans per se societat Protectora (avui agonitzant), i actualment ho son per tots els pescadors, cotitzats en aquest efecte, segons els arts de pesca, per se Comandancia de Marina. Está acordat que es sobrant, si n' hi ha, se destini a construcció de nous varaderos i reparació dels existents a ses cales de refugi. En temps des Gremi hi havia celadors, qui eren pescadors mateixos, i vigilaven baix de se seua responsabilitat. Tenien mitat de ses multes.

Els vivers de llagostes i marisc que existeixen en es port de Mahó (de llagostes n' hi ha també a Fornells i Ciutadella) no crec que meresquin lo nom de vertaders criaderos. Son

(*) L' any 1906, quan s' ante-projecte sobre se llei de pesca marítima, se reuniren els pescadors i prengueren alguns acòrds. Mentre se va tractar de prohibició de bòu, batuda, encesa, dinamita, etc., tot aná com una seda; però arribats a quina dimensió havia de tenir se malla, quedaren embarrats.—El Sr. Maspoeh va publicar se relació dels acòrds a se REVISTA DE MENORCA, (5.ª època), tom I, pag. 282.

Es mateix tom conté un treball del Sr. Ferrer (pag. 354) referent a se pesca i protecció de sa llagosta.

més bé deposits des gènero per a defensar s' exercici de s' industria durant ses èpoques de prohibició. De tota manera, mereixen menció laudatoria els treballs experimentals del Sr. Maspoch sobre naixença, creixement, metamòrfosis, muda i habits de se llagosta, fets en son viver; com igualment encomiariem els vivers de marisc si se comprobás que s' hi sembren gravadóns o protegeixen de qualque manera ses cries. Els qui en gòsen no deurien d' oblidar que si no fomenten se cria, no hi ha per què privar es public de grans llargaries de voréra.

Se riquesa des nostro port en marisc no ha sigut encara molt ni pòc explotada, en es dir d' intel·ligents. Tal volta som anats endarrera com els crancs.

Essent jo infant hi havia encara osties vermelles en gran abundancia i de tal grossaria que una d' elles feia estiba. Avui s' en troba una per senyal i petita. Ses osties blanques, molt apreciades, han minvat també des d' uns quants anys.

Per sòrt conservam es finissim datil (*Lithodomus lithophagus*) marisc ideal per a fer-ne una calderèta, i s' escopinia gravada (*Venus verrucosa*) tan coneguda en els colmadors de Barcelona. Un i altre marisc solament son apreciats quan provenen des port de Mahó.

Ses escopinies llises son també molt fines. I en calitats més ordinaries tenim se romera, es xèl (de s' ingles *shell*), s' escopinia de gallèt, es peu de cabrit (*Arca Noæ*), es pitxó, corns amb púes i sense, caragols, etc. De muscols no 'n som vists mai aquí: n' hi ha poquissims de vèrs, com els de Catalunya, i moltissims de petits o bórds que no 's menjén.

Lo de més grossaria ès se nacra: se 'n troben moltes en es port d' Addaia; sa carn ès pòc agradable, encara que menjívola; de llurs conxes ne fan bon consum els aficionats a se pintura; i uns floquèts que ténen de finissima llana els use se gent de mar per a curarse es mal d' orella.

Altre producte de la mar, molt gustós i un xic indigest (com tot lo gustós) sols menjativol d' hivern, ès s' ortiga que 's cull a betzèf durant ses seques de janer. Es menjén frites amb sèu

nègre, dit de caldera, després d' escaldades i revoltes dins pa raiat.

Pensant en totes aquestes riqueses que la mar mos regala pròdiga, malgrat se nostra incuria, me som desviat un pòc de s' objecte des Qüestionari. ¿No seria factible qu' els mariscadors millorassin sa industria, avui ja molt productiva mercè a s' exportació? No parlaré de parcs d' osties perque no ho entenc: es port ès pròu gran per a cabrer-hi quisvulla. Però, si no hi ha coratge d' emprendre lo millor, que no 's descuidi lo necessari. Els mariscadors son a la vegada xerxers, se part de s' any que no marisquen; com a xerxers son enemics des bolitx; però els tècnics mos assegurèn que 's fons necessita de cultiu, com se terra necessita de se rèa. Doncs bé; se cosa ès pròu importante perque els mariscadors, per son compte, rosèguin cada any, pels endrèts convenients, un enginy que faixi s' ofici des bolitx, sense bolitjar, çò ès, sense privar de libertat i de vida ses miriades de peixèts que hi viuen i creixen. Això que propòs, suggerit en conversa amb pescadors de dret seny, ès jòc de poques taules. Per a fer-ho basta un petit sacrifici en material i treball, aprofitant dies dolènts per a se pesca, i els mariscadors son pròu en nombre i en possibles.

VI

Aparicions de peixos forasters.—Són periòdiques?—A què les atribueix la gent?—Es senyal d' algun mal fat l' aparició d' exemplars d' espècies gegantines, com ballenes, tiburons, etc.?—Organització per a la seva pesca o captura.—Perills que ofereix i reputació que dona.—Succèssos.—Distribució del producte o rendiment d' aquesta pesca escadussera i extraordinària.

Hi ha moltes classes de peixos que periodicament apareixen i desapareixen. D' on vénen? ahont van? Jo, estrany a se materia, ho ignor. Se ciencia, conforme mos explicá el senyor de Buen, ho sospita i per a comprobar-ho son ses excursions

oceanogràfiques dedicades a s' estudi des plankton (*). Els pescadors ho saben o, lo que ès igual per a ells, se figuren saber-ho: aigües frèdes i aigües calentes, plujes que netejen d' algues els fons, temporals, certes corrents, ses llunes, etc. Lo cert ès que amb ses aiguades d' octubre coincideix s' aproximació a la costa de certes classes de peix, i que també coincideixen immigracions i emigracions amb es frèt i se calor.

Un fèt, no observat aquí fins fa una trentena d' anys, no mént mai: tan pronta compareix varèlla a la costa, vénen els aplècs d' oblades, sarcs i molts d' altres peixos. Els pescadors i aficionats repleguen dins sacs dit animalèt, després de secarlo, i ès un' èsca i un brumé tan tentadors que no els resisteix es peix més astut(**). Aficionat hi ha qui amb una canyeta o cimal n' ha pescat a se voréra arrobes d' oblades i peix variat. I això fallaria rara vegada si no fós per ses malifètes dels dinamiteros qui no s' escaliven, encara que més d' un hi hagi deixat es braç.

Altre peix compareixia tots els anys començant s' estiu, i avui no se' n troba un per casta: es verat. Pesca deliciosa que feien pescadors i aficionats (per a tots n' hi havia a bastament) durant se prima o s' auba, a la vela, per medi de fluixes fermades a canyes amb picaròls. Era obra de curts moments omplir-ne una buòla; i s' espectacle interessant: trenta, quarante i més bóts evolucionant en cerca de se mòla que mos denunciaven ses baldrixes, espècie de gavines o fitètes de la mar que en se nit se redossen a s' escarpat de la Mòla i ploren

(*) També el Sr. Ferrer (REVISTA DE MENORCA, tom X pag. 329: *El puerto de Mahón desde el punto de vista biológico*) mos doná l' any 1915 una conferencia damunt es mateix interessant assumpto, amb presentació de curiosos exemplars d' aqueixos sers microscòpics recollits per ell dins es port.—Pescant a la ronça, en nits térboles, m'he figurat devegades veure com ses oblades quan brollaven envestien cap a ses nocífules, o millor, a se fosforescència. Pòt esser il·lusió de profá.

(**) «Dijéronme que a veces, en primavera, el puerto se llena de legiones de *Velella spirans*. Otro tanto he observado en la costa de Barcelona. Los peces comen con avidez *Velella* (que llaman vulgarmente *Varella*) y se envenenan, encontrándoles a miles sobre las aguas; las personas que comen estos peces sufren perturbaciones gástricas. Los pescadores secan la *Velella* y la emplean, en pequeñas dosis, como cebo».

Odon de Buen. Notas de un viaje a Menorca.

(Extraído del «Boletín de la Real Sociedad española de Historia Natural», Marzo de

com atlòts petits. Diuen els pescadors que els verats i ses bal-drixes cercaven es mateix aliment, o sia, un empú que 's presentava en grans mòles. I no era, certament, es verat delicat de paladar; se conortava amb una pellerenga de carn de son germá, i bastava, per tant, agafar es primer per que ja no faltés èsca a bordo.

No néden per ses nostres aigües altres exemplars d'espècies gegantines que 's morlá, cetaci de gran corpulencia que a ningú demana de nòves, mentre no l'ataqui mòla de delfins—segons diuen—i altrament sembla inofensiu del tot. Malgrat, però, son bon geni, fa pòc temps que en nit fósca va fregar es costat d'una barca i l'hi destroçá taules i madissos com qui aixafa una mosca.

L'any 1912, es decembre, comparagué una ballena. La trobaren varada a se Punta prima d'Alcaufá, devant s'illa del Aire: segons els descubridors, donava uns *bramúls* que 's sentien de molt enfòra. Com no se podia valer d'ella mateixa, la mataren, i una volta morta, ses dues barques amb dret a se troballa la remolcaren a port per a fer-ne òli. Encara que, en es dir de se gent, no 'n saberen treure gaire partit, ja 'n voldrien de ballenes els nostros pescadors, sens preocuparse de qual presagi sia llur aparició.

D. Jaume Ferrer y D. Maurici Hernández, com a conservadors des Museu de s'Ateneo, la reconegueren i classificaren (REVISTA DE MENORCA, tom VII pag. 388), y el Sr. Maspoch conserva s'esquelèt, sens els mostatxos, essent sa llargaria de 15 metres, amb tots els ossos numerats apunt de montar-lo quan se conti amb espai suficient i apropiat.

De tiburons mos creim que no n'hi ha per aqui. Es salpròix que 's Cataleg del Sr. Ferrer classifica, donant-li es nom castellá de *tiburón*, se coneix i ès agafat suvint a ses nostres aigües. Sa carn ès mengívola, encara que molt inferior.

Es temut es peix-espasa com agressiu (*); i d'altres animals

(*) Pertanyien a se matrícula de Menorca dos pailebots—la Barrinada nova i la Barrinada vella—aixls nomenats perque, segons se deia, havien sigut foradats per peix-espasa, quedant-hi ambdues vegades s'espasa en es forat.

dolents per a els pescadors no 'n recòrd més que 's vell-marí i es delfí. Aquest darrer causa estrago a peix i ormèig, inclús dins es port, culpa, en part, de s' apatía dels pescadors, ja que ès sabut qu' els delfins fugen enfòra quan sénten un tir.

Es vell-marí ès lo més savi que hi ha a la mar. Sembla que, com diuen dels còrps, sent s' olor de se pólvora: molt ximple i descarat quan no hi ha arma a bordo. No dubten els pescadors de que coneix ses barques xerxéres individualment i de que dorm damunt se bòlda, per que se barca mateixa el despertí quan salpa per a lievar sas xèrxes, A les hores es vell-marí, amb molta finura i amb tota calma, a mesura que pugén ses xèrxes s' embótxe tot quant de peix s' ès agafat, fòra dels caròtjos i rascles que respecte per sas púes. Es creencia general que, també com els còrps, viven els vell-marins més d' una centuria. Per açò, segurament, un i altre animal son de tanta saviesa. Essent atlòts mos deien que 's vell-marí, quan s' el troba en sèc, se defensa dels homos tirant-los pedres: ès que fugint cap a la mar, fa volar els macs de se platja amb ses aletes. S' Ateneu en té un fèt que vist a distancia sembla talment de criatura humana.

La barca

VII

Construcció i equipament.—Classes d'embarcacions per a la pesca i noms usuals de les mateixes.—Parts components de l'embarcació i termes amb què's designen.—Es construeixen a la localitat i de temps tradicional les embarcacions de pesca?

Sols se construeixen i equipen a Menorca tres classes d'embarcacions de pesca: llaüts, barques, propiament dites, i bóts.

Els llaüts se diuen barcaròls i són quillats i de ronyó quan son ofici ès qualsevol art de xèrxes enfòra de la costa, com

també nanses per a llagostes; ses veles que duen son se llatina (mestra), es triquetè i se mitjana; solen esser d'una eslora de 30 a 40 pams; ténen cuberta que s'obra i tanca a tota sa llargaria per medi de quarters, i proa i popa acaben en punta, si bé se'n fa qualquon amb proa ampla, dientse bót-llaüt.

Ses barques ténen també próa i popa en punta; no son quillades; de poca mànega, molta eslora i sense cuberta, atès que's seu destíno ès treballar a ports i cales i a pròp de la costa, navegant boni sempre al rèm. Es subdivideixen en bolixéres i mariscadores, essent ses darreres molt més petites.

I els bóts, amb més curta eslora qu' els llaüts (de 27 a 32 pams) ténen molta quilla i molta mànega. Aparellen flòc i mestra que's diu místique, i se subdivideixen en palangrers i culers, segons tenguin cuberta o solament corredors en els costats i descuberta se popa. Aquestes embarcacions, molt valentes, estan destinades a se pesca amb palangre i a se desbonitol, espèt i altres peixos que's pesquen a la vela.

No parl dels bóts de berguiné (*), gussis, llènxes i tèquines, pastèques o pastéres, com tampòc dels guaires, balandres, mistics, canòes i demás tipos d'embarcació de recreo, perque ho consider fòra de programa.

Els termes que recòrd i me semblen més tipics en se localitat, de parts components de s'embarcació, son: arjau (canya des timó) arganèll (tròs de llenya que s'encaixa per un cap a n'es nas de s'embarcació i a s'altre du una curriola per a salpar) pòl (tarima que va damunt se quilla) pítxola (petita vela de llaüt per a quan hi ha massa vent: se dels bóts es diu bastarda) escalum (trosèt de llenya o ferro cilíndric que's posa dins s'escalumera per a vogar: es rèm s'assegura per medi d'estròp) bernòi (enfilada de suros circulars que s'use com a defenses i per a suspendre dins s'aigua ses cordes quan se dóna molta calóma) desenrocador (enginy de pedra o de plom

(*) Barquer.—Se diu berguiné de s'ingles *bargainer*. com se diu *bérguin* a n'es contracte entre es barquer i ses persones que transporta.—Escudero, llòc citat.

per a fer amollar am, àncora (*) o xèrxa quan s' agafa en es fons) sássola (una mena de cullera de llenya per a aixicar s' aigua d' a bordo) batafións (rèngles de cordons que du se vela per a oferir, aferrar i fer riços) tressaròls (nom que 's dóna a n' els riços quan ès se darrera vésta) sórra (lastre de macs o altre predeny o arena). Supòs que molts d' aquests i altres noms s' usen iguals o parescuts a se costa de Llevant. Una barca pòc segura, per sa defectuosa construcció, es diu *un néga roméros*.

Arrib a un punt des Qüestionari que 'm dòl de l' ànima haver de recordar. Rès més trist per a un poble, dins es modern positivisme, que viure dels recòrds de llur passada opulència. Jo qui essent infant som vist botar en es nostro astillero se fragata, a les hores, de més tonelatje de Barcelona, he de reconeixer que' n llòc d' anar endevant, en mitx sigle, mos som posats a se coa dels ports veinats. Els nostros mestres d' aixa, tan celebrats per tot, sols construeixen avui embarcacions menors de pesca i de recreo (**). Això sí; les fan sòlides i de pulida escafa. Aixis ès que a n' els pòcs que hi queden mai los falta treball per a Menorca i per a fòra de s' illa.

VIII

Contractes per a la construcció, compra-venda, lloguer i explotació de la barca.—Noms usuals i descripció dels mateixos.—S' acostumen a fer de paraula, per escrit o notarialment?

Per lo mateix qu' els costums i tractes d' avui son els que coneguèren nostros avis, com abans deia, no crec que hagi sufert cap variació de llavòres ençá se forma dels contractes entre pescadors i mestres d' aixa. Quan un patró necessita llaüt, barca o bót, per pèrdua o vellesa des seu, tracta, de pa-

(*) Quan per haver enrocac o per altre motiu convé senyalar un punt determinat des llibant, se fa un nus amb baga que' s diu *margalida*.

(**) Actualment, per raó de se guerra, hi ha en construcció un parèll de cascos per a peñís cabotatge.

raula per regla general i mai amb escritura de ma de notari, ses condicions de s'embarcació i son preu que paga quan i com pòt, regularment en partides durant se construcció i després. Una sola vegada, en ma llarga vida professional, som intervengut en qüestió entre constructor i propietari qui, per cert, era foraster: se li feu un llaüt per a pesca i no li convengué perque el volia més quillat per a fer contrabando entre Alger i Mallorca.

Ses embarcacions de pesca son, se pòt dir sempre, des patró qui les comanda. Quan aquest mòr sens deixar dins familia successor qui prengui es mando, se viuda vèn barca i arrèus, amb poquissimes excepcions. Si no ho vèn, s'embarcació té propia *personalitat*, lo mateix que s'ormèig, com se veurá tot seguit, i per tant, se viuda o els hereus des propietari perceben de munt-major se part corresponent.

IX

Cerimònies religioses i festes populars o domèstiques amb motiu de l'estrena, adquisició, salvament, etc. d'una barca.—El bateig.—Noms usuals i preferits a la localitat.

Féstes populars no se'n fan amb els motius que demana es Questionari, ni ès freqüent tampòc avuidia que hi hagi bateig. Si n'hi ha, s'acostuma fer-lo igual que's d'una criatura, amb padri i padrina qui du se candèla, i acabada se cerimònia segueixen es refrésc amb confits i confitura, i ball i cant amb guitèrra o guitarró (*).

En punt a noms, com a se nostra matrícula hi ha tantes céntes d'embarcacions menors, se'n troben per a tots els guts. Molt freqüent posar nom de persona de se familia, sempre en castellá (amb *espanyol*, com deim aqui), i clar qu'els noms que més abunden son Joan, Miquel, Pére, Bartomeu,

(*) Actualment serfa raro que no s'hi afexis una audició de s'indispensable gramófono i que després no acabás se festa anant tothom a n'es més indispensable cine.

Joseph, Francesch, Lluch, Maria, Joana, Francisca, Catalina, Margarida, Lucía, Eulalia, etc. per a esser els més usuals de se població. N' hi ha per açò de més recercats, sobretot de dona: Blanca, Angela, Valentina, Elisa, etc. Altres barques duen es nom des sant patronimic de se familia: San Pedro, San Lorenzo, Virgen del Carmen, etc. No 'n recòrd ninguna que dugui es llinatje: com, especialment en els poblèts, casi totes ses families de pescadors duen els mateixos llinatjes, de no recorrèr a n' es mal-nom, els hi ès més facil singularitzar per medi de nom que de llinatje. Antigues families de patrons ténen per a sa barca nom fradicional: quan la renoven ja néix batiada, i encara que se li posás un altre nom, els de s' ofici l' anomenarien pes tradicional, p. e: se barca d' en Gaspar, se barca d' en Ferrari (*). Altres, duguin es nom que sia, se les coneix pes mal-nom des patró: se barca d' en *Redó*. Altres duen nom extravagant posat a capritxo: *Mestre Mévis* (homòleg de Bartomeu). A vegades es nom de s' embarcació indica comunitat entre germans: *Dos hermanos, Tres hermanos, Los hermanos*. I altres vegades vé a indicar de manera indirecta s' època de son bateig laic: Electra, Maine, Gurugü,... i ara General Foch, Wilsson, Marne, etc.; si bé aqueixos noms son més adoptats per els aficionats que pels pescadors.

X

Es costum assegurar la barca?—Formes usuals del contracte d' assegurament.

Si qualque cosa demostra lo endarrerit que va es nostro pescador ès se materia de seguros. Cap ofici hi ha tan exposat, ni es manòbre; doncs, cap n' hi ha d' ofici, segurament, que usi tan pòc des seguro en ninguna de sas múltiples formes i finalitats.

(*) Aquesta familia de patrons descendeix de Ferrari Rosellon, conseller d' En Jaume I de Mallorca en 1327.—Lafuente Vanrell: «La familia Roselló». REVISTA DE MENORCA, 5.ª època, tom. XII pag. 155.

No crec que 'n trobassim un de pescador en tota Menorca amb seguro de vida ni per accidents des treball, com tampòc assegura ningú barca i ormèig. Per manera que, dònnes, infants i es mateix pescador sols compten amb la sua estrella en previsió de ses desgracies de la vida.

Lo més que fan els pescadors, com molts d'altres obrers i menestrals de s' Illa, es perteneixer a qualque societat mútua de socòrs per malaltia, de ses moltes que aquí existeixen.

No sembla que hi pensin els pescadors en sa mort ni en se pèrdua de barca i ormèig.

La pesca

XI

*Diferents maneres de pescar («al bòu», «a l'encesa», etc.).
—Descripció de cascuna d'elles.—Per què s'usen les unes i les altres i en quines èpoques de l'any.*

Queda dit que s'obra del Sr. Ferrer du amb pròu detalls ses diferents maneres de pescar en aquesta illa, aixis com se descripció de totes elles i èpoques en que s'usen.

¿Per què s'usen unes i altres? ¿A cas son totes necessaries o convenients? Contépl suvint una trossada de mar a s' hora én qu' els pescadors calen, i me dic: ¿com pòt esser que aquí hi torni haver peix mai més? Es clar qu' els mòlls no s' agafarán amb ams, ni els raóns amb xèrxes. Però hi ha moltes classes de peixos que surten lliures d' un enginy, per a caure totduna ab un altre.

Quan vénen ses grans mòles, com ara ses mòres i xucles, tothom pòt carregar, i aixis se vèu a n' els mateixos bolitxers deixar es bolitx i es port, i sortir amb xèrxes per a aprofitar la santamagna, sens que ningú ho prengui a mal.

Se competencia terrible ès se des peix *casér*, si se 'm per-mèt es mórt. Qui vulgui captar exemplars de mòlls, caròtjos i

altres peixos amb tot son creixement, té que anar-los a cercar, en es pic de s' estiu, quan se calor no permet conservar-los, a paratjes de la costa molt allunyats de tot centre de població que pugui servir de mercat. Allá no té valor comercial, i per tant no' s pesca, tota classe de peix que no s' acostumi o no' s pugui conservar a viver.

Son molts de pescadors per a se faixa de mar explotada, i no crec que vagi se cosa més *llatina* a Mallorca, porque encara vénen barques mallorquines per a se pesca de llagosta i de s' anfós. Senyal de que curteja a câ-seua.

Coneixen bé els pescadors quines classes de peix hi ha a cada fons, amb quines èpoques hi son i quin ormèig ès s' apropiat per a cada casta de peix i per a cada terreno. Per açò, ho deixen tan guernat i esvait que sols tractant-se d' un ser tantíssim prolífic com es peix, se comprèn se conservació de ses espècies.

Si qualche vegada me som permès donar opinió per que se tornassin a la mar peixos massa petits, ha sigut se resposta que un altre els aplegaría. Se tendencia des pescador, com des caçador, ès d' usar en tot llòc i en tota època s' arrèu que més matança pugui fer.

XII

Ormèigs i aparells per a la pesca.—Noms usuals.—Contractes a que dóna lloc la seva confecció i arranjament.—Esquers.—Provisions de boca.

També el Sr. Ferrer descriu amb còpia de datos tota mena d' ormèig dels que aquí s' usen, donant a tots son nom en pla. Per tant, jo 'm concretaré a lo demés que 's demana.

Es pescador—lo mateix que 's pajès—fa per sas mans o ses de sa dona tot ormèig i aparell que siguin capaços a fer. Com dormen poques hores, porque son cervell no 's cansa i no ho necessita, encara que vaixin a pòc-pòc, ténen temps per

a tot. Si bé avuidia ja no ès això tan veritat: molta cosa es compra que abans se feia a casa.

Lo més valió per a es pescador ès s'ormèig de fil: bolitx, bolitxó, sardinals (clar i séc), xèrxes, xerxóns, sercletéres, bonitoléres, sòltes (clares i cégues), escatéres, llampuguéres, biséra i rét de faro. En primer no hi havia tantes castes d'ormèig, ni'n calaven tantes braces, i veiau, per tant, moltes dones agafades sempre amb es fil i s'agulla de fer, xèrxa. Jo'n recòrd de pescadores, mortes fa molts d'anys, qui no me les podria figurar sino fent punt de xèrxa. De dia i de nit, essent vecines meues, mai les vaitx veure d'altre manera.

En respecte a se dona, ses costums han donat un tomb gròs. Ses industries de calçat cosit i de bosses d'or i plata li han aquistat una independència que mai s'hauria pogut esperar.

Sols quan valia molt pòcs doblers se feina de se dona, podia aquesta resignar-se a fer xèrxa tot lo sant-dia i bona part de se nit. Aixis ès que avui té més compte comprar ses pésses de fábrica.

En lo que no's veu mudança ès en s'adobar s'ormèig. Arribats a terra els homos, sigui a port, sigui a cala o platja, lo primer que fan ès estendre bolitx, xèrxes, etc. per a que sèquin, i sens pèrdua de temps se posen tofs, començant per es patró, a adobar forats, asseguts en terra, amb un sol de justícia, s'estiu, i un frèt que pèla, d'hivern, servint-se dels dits des pèu endrèt per a subjectar es tròs de xèrxa que adoben. Aixis recorren tota se llargaria de s'ormèig.

Es ver que se costum mos fa una segona naturalesa; emperò, amb costum i tot, subércs els acostumats, geméguen de lo molt penosa que ès aquesta part de s'ofici, sobretot quan hagin fet se séua ses roques, els delfins o altre mal peix, ses corrents, els temporals, etc. I això, llevat de s' hora de dinar i de fer una curta siesta en s'estiu, dura tot es dia, fins que s'ès recorregut s'ormèig o arriba s' hora d'aparellar.

No els hi falta tampòc treball per s'estil a n'els palangrers.

També han d' aixugar i esclarir els palangres, fins a deixar-los aplegats en bon ordre dins ses cófes, i llevòrs escar els ams amb se mènja apropiada que ells mateixos han trèta de la mar o han comprada a n' els bolitxers o els de faro.

Feina que igualment fan tots els pescadors ès se de guar-nir s' ormèig de cordatjes, ploms i suros. Solen aprofitar els dies de maltemps.

Amb altres arts, com ses nanses, gambins i morenélls, es pescador ho fa tot, sense comprar més que 's fil. Cèrca, 'al efecte, jóncs i vimes i talla verdancs tendres d' ullastre, tro-bant sempre pajès complaent qui li permèt.

D' aquests ormèijos se 'n fan avui de fil de ferro i de tela metàlica, més en us entre aficionats que per els pescadors. Se tendència ès a fer-los més cécs de lo que pertòca segons ses regles de pesca.

Altre cosa que fan els pescadors ès tényir s' ormèig de quan en quan per a sa conservació. Se tintura la fan amb es-còrxa de pi, mòlta i bullida (*). I a propòsit de tintures, se conte que trobant-se a n' aquesta illa i pasejant pes mòll de Villa-Carlos Mr. De Lacaze-Duthiers, de la Sorbona i fundador des Laboratori Arago, va veure com un pescador estenia sas xèr-xes i les assenyalava amb nombres ròtjos; li demaná d' ahont treia aquell tint, i es pescador mostrá se conxa d' on l' acabava de treure, resultant esser se púrpora de Tiro. Se ciencia, se-gons En De Lacaze-Duthiers, casi havia perdut tota noticia referent a qual mol-lúsc servia en l' antiquitat per aquesta pre-ciada materia.

En punt a provisions de boca, cadascú du de câ-seua pa i companatge, consistent aquest darrer amb un tròs de sobra-sada, botifarró o altre embutit de pòrc, formatge, etc.

Qui no pòt passar sense vi—i son pòcs avuidia—el du per a ell dins una carabassèta. Durant ses dominacions ingleses

(*) En temps des Gremi, per aquesta operació se tenia una gran caldera ahont havien de tenyir bollixos, xèr-xes i palangres tots els agremiats, en dies fixos, pagant un tant a se calxa comú. Avui se lloguen ses calderes, o sigul son us periodic.

des sigle XVIII i ses hivernades d'holandesos, americans, etc. des XIX, s' homo de la mar s' aficioná a ses begudes alcohòliques, i açó, junt amb se baratura de vins i licors, feia que hi hagués en es mòll gran nombre de estanys, o sien cases de beure. Recòrd molt bé de quan era atlót que a se porta de cada taverna hi havia sempre encès un xugai (tròs de corda) per a els bevedors qui fumaven, encara que llevòrs preferien molts mastegar tabac de figa (*).

* Ses prèdiques i s' experiència han salvat els pescadors de tot perill d'alcoholisme. Se tornen golosos: un mòs dolç els entusiasma; però miren amb horror es borratxo. Me trobava en es port d'Addaia, havent-hi fondejada se darrera barca de bevedors que som coneguda: era diada de gran fésta, i la celebraren amb un calderó de xocolate i una garrafa de gin (ginebra), fins que tots caiguéren de clotell com es gató de cà en Pluja.

Els pescadors de fòra no menjen calént més que' s mixdia. De munt-major se compra provisió d' òli i pèbre; per medi de qualque petit obsequi de peix a n' els pajesos de la costa (es pajès té deliri pes peix) se fan amb patates; no ténen per pecaminós cullir tomatics, lo mateix que fruites, ahont se'n troba(**); i vet-aquí amb això i se sal de que' s forneixen en els cucóns de la costa, tots els ingredients per a fer se tradicional i perpètua caldera.

Per a fer-la duen totes ses barques un olla de ferro i un ribell. Tan si fan fòc a bordo com en terra, èmpren per a combustible se llenya que reculleixen a ses marines de la costa, i es dinar prést ès fét.

(*) Es vici de pinxar (pendre tabac pes nas: de *pinch*—Escudero, llòc citat) no crec que l' hagin tengut mai els pescadors. Era més propi de mussons, mossens i missers, qui usaven mocador, un inmens mocador d' herbes. A les hores, pescadors i pajesos feien jugar els dits, i d' aquí s' endevinalla: una cosa que' s pobre tira i es ric ho replegue.

(**) Quan tenien molta gana de carn, també ho solía pagar qualque bè o cabrit de la costa, i més que tot, els conills de vedat ho paguen encarara. Hi ha propietaris—pòcs per dissòrt—qui amb bon acèrt, assanyalen per a consum gratuít dels pescadors un trosèt d' estivada i certes figüeres, i qualqun els hi regala un bè de tan en quan. No dubt de que' n surten millor, encara que sempre hi sol haver a la mar qualque *pirata* qui, dins es port i tot, viu del molne—ratèrs de que menjá i d' ormèljos petits.

Acabada se pesca de s' auba, es patró, abans d' endursen es peix es venedor, fria els focats d' empú o mossegats de congre, morèna o cranc—fan bons com els altres, però de mal veure—i aquest peix, nèt i salprès, queda separat per a se caldera. Per que sigui gustosa convé peix variat.

Quan arriba s' hora, es sentiner fa fòc i posa dins s' olla ses patates pelades i trossejades, es peix, una cabèça d' alls, pèbre, tomatics, si n' ès temps, i s' òli, afegint s' aigua just necessaria per a tapar es peix, a fi que 's suc sigui saborós i gras. Hi va molt bé un tròs de sobrasada, però els pescadors no estan fèts a posar-n' hi,

Una volta cuïta, que ès qüestió de mix-hora, s' abóca tot dins es ribell; els comensals, asseguts en terra fént ròtl-lo, trèuen cadascú son pa, ne fan una bona tallada qu' els serveix de plat, per anar-hi posant es peix i demés concèrt, i amb un altre tròs de pa mullen dins es ribell per aprofitar es suculent suc. Aquells homos tanta 'n menjèn de caldera que queden a n' es tir. Després agafen es pa qu' els hi ha servit de plat, el posen damunt es caliu per que tòrri, i allò ès tan bon mòs que li diuen se gòfia. No los tenguem enveja els icitòfac voluntaris; hi ha que veure els ulls d' aqueixos homos quan son convidats a un bon plat de carn.

Per a quan no hi ha peix se sol dur arròs de reserva, comprat també de munt-major. Els llagosters en menjèn suvint d' arròs per lo apreciat des gènero que pesquen.

Els bolitxers i demés pescadors de port menjèn i dormen a câ-seua.

XIII

Govern de la barca.—Càrrecs i ordre de comanament (patró, según, remitgers; paler, timoner, cuiner, etc.).—Llurs respectives funcions durant l'exercici de la pesca.—Maniobres de la pesca.—Noms usuals.

Tan els barcaròls com els palangrers duen amb poques diferencies se meteixa gent: patró, sentiner, venedor i proer. Quan van al rèm tots voguen, si bé es patró voga drèt, a la cia, perque son rèm fa s' ofici de timó.

Es patró té sa plaça a popa, d' ahont cala i lléva sempre, posant-se per a llevar una péll de bè per devantal.

Es sentiner estiba se xèrxa i desenhèca es peix. En nits fósques solen armar un fanalèt per si hi ha qualque rascló o uòt.

Es venedor está en els rèms i obeèix ses ordres des patró: *amb ell, ma devant, tota*, segons que s' ormèig vengui d' enfora, de devall se barca o en regla.

I es proer queda de reserva per ajudar on faixi falta.

En bones condicions de temps se maniobra a la vela, sobretot els palangrers.

Quan s' ha de batre es peix, tots se banyen pèus i cames amb s' aigua que du s' ormèig, fòra des venedor qui no vé obligat a treures ses esperdenyes.

Per regla general els barcaròls fan calada de prima i calada d' auba; però, segons se temporada i es peix, calen solament d' ajeguda. De vegades, per a millorar se pescada o per a cenyir, hi afegeixen qualque calada de dia. També els palangrers segons es temps de l' any calen de dia.

Els bolítxers de port comencen a n' es rompent de s' auba, fent bòls fins a mitx matí, i segueixen a les dues fins es capvéspre tart. Com es bòl s' aixuga a se voréra, tenint amorrada o fondejada se barca, des d' es patró fins a s' atlòt d' a bordo, si n' duen, tots estiren ormèig, segons convé, i després de

replegat es peix, van tots a n' els rèms si frissen de desembarcar es venedor.

Els pescadors de fòra dormen a bordo, duent cadascú son pellèt que a ses hores de descans esténen, es patró a popa, es venedor a mitjan barca, i sentiner i proer a se part de proa. S' estiu dormen de quan han llevat se prima (de nou a deu) fins que calen d' auba (de dues a tres), i els més dormidors tornen fer un altre petit sò, o fan un bèc, mentre se xèrxa bèu, o sia, fins que vol apuntar es dia. Se barca es fondeja junt a n' es capser.

Es govern en cada un dels altres arts de pesca ès parescut, tot lo possible, a n' els de barcaròls, palangrers i bolitxers, respective.

XIV

Precaucions favorables a la pesca.—Estat del temps i del mar, fases de la lluna, fenòmens metereològics assenyalsats.—Creences, pràctiques, ritus i cerimònies referents a aquesta matèria.

Precaucions que prenguin els homos, favorables a se pesca, sols en conèc una que no dependeixi des temps: maldar que se calada sigui frèsca, açò ès, que no hagi sigut feta per un altre barca. I això que sembla ximple, ès es gran problema de cada dia, perque de llur solució dependeix per a es pescador son pa i el dels seus. Se necessitat té cara de herétge, com traduia des llatí aquell estudiant; tots volen i necessiten calada frèsca; s' amaguen uns dels altres tot quant poden, i desgraciat des que s' enganya.

Apart açò, molt guanyat té es patró qui amb la sua experiència endevina i aprofita s' estat des temps i de la mar. Ho guanya de peix i no ho pert d' ormèig. Ses corrents, ses bòires, se temperatura, se plena i se sèca, ses aigües clares o brutes, es regim estacional dels vents, se pluja, qualsevol indici, imperceptible moltes vegades per qui no sigui entès i

practic, tot ho té en compte es bon patró per a procurar-se probabilitats de bona pesca.

Però al millor s'estat des temps i de la mar no pòt esser més favorablé, i es peix no s'agafa. A les hores ho paga se lluna: ès que reina una mala lluna. ¿Per què? No ho som entès mai. Pescadors i pajesos tot ho esperen d'una bona lluna i tot ho temen d'una lluna dolénta.

Jo no sé més, damunt açò, sino que quan se lluna té prou força, ses aigües no llambretjen i es peix d'am, com ses llisses, ses orades, oblades, etc., no ténen tanta pòr de s'ormèig. Encara que en nits fósques, pescant acompanyat d'homos molt entèsos, som clavades orades i llisses com si fés lluna clara.

Segurament que ses fases d'aqueix satèl·lit ténen influencia damunt moltes coses d'aquest món, quan s'humanitat ho ha cregut sempre aixis. Explicació de quina sia i per què sia s'influència mai en som sentit a cap pescador ni pajès. Gracies qu'els savis mos ne diguin qualque cosèta.

Respecte d'altres fenòmens, recòrd que trobantme a se pesquera un capvéspre en que hi va haver eclipsi casi total de sol, aixis com els aucells cercaren son jóc, es peix no tocá els bòns fins que estigué normalitzada se llum. Però també altres capvéspres se portava es peix de se mateixa manera havent-hi un sol rabiós.

Coneixen els pescadors, además dels estèls de s'auga i del noft, diferentes constel·lacions amb els noms de ses cabrelles, es carro, ses tres Marias, els dedls, etc.; i per llur posició més que pes rellòtje, des que just han començat a fer us, se regeixen, sobretot per a llevar de prima i calar d'auga.

Si en determinades fèstes no 's pesca, no crec sia per superstició: uns pòcs ho farán per religiositat; casi tots per contagi, porque es menorquí des nostro temps sempre troba que n'hi ha poques de fèstes a n'es calendari espanyol.

XV

Subasta o encantament del peix.—Axaus.—Tria, acondicionament i expendició del peix.

Respecte a se vènda des peix, no ès coneguda aqui cap costum de subasta, axau o tria que demana es Qüestionari.

Cada barca té son venedor (un dels tripulants, conforme queda dit). Aquest desembarca ahont se pòt, a port o cala; se posa es còvo damunt es clotéll per medi d' un capsal, i ja ès partit a pas i tròt (pas de pescador) cap a poble, amb una velocitat que sembla impossible mantenir-la per espai d' uns quants kilometres. Notis que 's reuneixen totes ses circumstancies per a posar a pròva se resistència física: pès, distancia, velocitat, sovint mal pis i molta calor. En *Teodoro*, campió que ès o ha sigut dels andarins de Catalunya, ès un venedor menorquí.

Arribat a poble es venedor, fa entrega des peix a se patrona (muller, fillà, mare o germana des patró) o el vèn ell personalment si ès anat a poble estrany.

Aquest comerç de vènda de peix está reglamentat a tots els pobles de s' Illa. En pescaderia se vèn es peix a n' es public, pagant dret de taula i balança a la Sala (se Municipalitat) per a cada puesto. Abans se pagava a n' es Gremi.

Se vènda comença de bon matí, quan arriben els primers venedors, i acaba per devés les onze. Si se pescaderia está bèn fornida, com també a hores desdigudes, se permet vendre es peix passejan-lo pels carrers i pregonant es mateix venedor o revenedor ses classes que porta, amb veu que sènten els sòrts des de pòrxos i sotarranis.

De vegades vènen directament a n' es public se patrona o son venedor; però lo general ès que, arribat es venedor a poble, sia venut es peix a revenedors. Aquests són els qui guanyen més segur jornal, sens exposar barca, ormèig ni vida. A

Fornells, per exemple, els revenedors son els capitalistes des poble, i duen es peix a vendre a ses altres poblacions en carruatge, quan es venedor los hi ha aportat a pèu descalç.

Ses transaccions se fan encara per lliures carnicéres, tèrces i unces: ningú s'entén ni 's vol enténdre de kilos, excepció feta dels forasters. Se lliura carnicéra son 1.200 grams i té tres tèrces; se tèrce té dotze unces.

Els pescadors de llagosta ténen tot es producte venut a ses cetáreas o viviers i qualqun l'embarca directament per a Barcelona. De s'acaparament sol resultar a vegades que aquí ès mèngei se llagosta més cara que a Barcelona.

'També s'embarquen excepcionalment, sense passar pes mercat més que amb petita part, ses grans pescades de sirvies, tonyines, etc.

Distribució del producte o rendiment de la pesca

XVI

Comunitat de treball que formen les diverses persones que cooperen a la pesca.—Drets i obligacions de cascuna d'elles.—Conservació i abastiment de la barca.—Criteris de justícia al fer la distribució de les participacions.—Distinció segons que el patró sigui o no l'amo de la barca.—S'ès introduit a la localitat el costum de tenir els pescadors a jornal?

Se comunitat de cada barca ès entre capital i treball. Es repartiment des producte liquit se fa diariament, venut es peix, per se pàtrona i es venedor. Aquest té un real de plata (mitxa pesseta) de munt-major, per si no arriba a temps a se caldera, i també de munt-major se paga s'òli i es pèbre per a se caldera, i se provisió d'arròs o de patates, si qualque vegada se'n han de comprar.

Del demés s'en fan parts iguals, mitxes parts i quartóns,

distribuint-se com segueix: una part a cada homo des d' es patró a n' es proer, altre part a se barca, i part i mitxa per a s' ormèig. Si hi ha atlòt, se li dóna un quartó de totduna, i quan ès bergant o *fadrí*, conforme deien els antics, i comença a conèixer s' ofici, s' el puge a mitxa part i després a tres quartóns.

Sovint es patró, de ses tres parts i mitxa que replega per son treball, sa barca i s' ormèig, cedeix un o dos quartóns a n' els homos més entèsos i de més confiança.

Aquesta forma de distribució ès comú a bolitxers, barca-ròls i palangrers.

Els llagosters solen esser solament dos homos i van per mitat, arreglan-se de manera que un hi posa se barca i s' altre s' ormèig.

Per a se pesca de faro han tengut que modificar-se ses costums. Es patró ademés de se part de son treball, ne té una per cada una de ses dues barques i dues parts per s' ormèig. En junt cinc parts. Cedeix quartó o mitxa part a n' es mariner qui patronètja una de ses barques. Es carburó se paga de munt-major, com també se quòta per sostenir es guarda-pesca.

¿Obeïxen a un criteri de justícia aquestes distribucions? Ho sembla, judicant a primera vista, perque tothom les acata des de temps antic. Però, moltes vegades en som sentit d' homos qui dins ells no hi estan conformes, perque creuen que son treball val més que se barca o que s' ormèig. Pòt esser molt bé que 'n tenguin de raó. Se barca i s' ormèig representen—es cèrt—un capital que, ademés d' un just rèdit o interés, está subjecte a averies, amortització i pèrdua total per son propietari, si no ho té assegurat. Per contra, es treball de s' homo, en tan penós i perillós ofici, representa igualment un capital d' energies que s' amortitzen de bon pas i d' una vida sempre exposada a tantes inclemències. Jo no diré qu' els patrons es faixin rics. Lo que sí repar es que poden donar-se millores velleses, per regla general, qu' els simples tripulants.

¿Té remèi açò? No n' hi sé veure, mentre no vénguin noves formes d' explotació de la mar a n' aquesta illa.

Es venedor entrega lo corresponent a ses families dels tripulants quan va a cà-seua per a se respectiva provisió de pa i companatge, i tan pronte queden complertes aquestes diligències s' en torna a se barca, amb es fardéll de provisions i encarrecs dins es còvo.

Doblers a bordo no s' en duen mai, com no sigui per a fer temporada a prop d' un altre poble. Si se troben a la costa, curts de pa i demés necessari, sifiats pes mal-temps i amb pòc peix per a se venda en mercat, acudeixen a n' els pajesos des contorn i fan barates de dit peix amb provisions de boca. Es pajès menorqui ès repropí, però no cric, i molt caritatiu i dispost sempre a donar pa i companatge a qui no 'n té.

Se comunitat de treball en se pesca no coneix forma escrita de contracte, ni hi ha cas tampòc de tractar de paraula, perque tot vé regulat per consagrada costum.

Per iniciativa des patró o des mariner, s' embarca aquest, sens parlar de condicions. Patró i demés homos ténen es dret i s' obligació recíprocs de posar-hi tot son poder i tota sa voluntat per a guanyar-se la vida, tan insegura. Cas de desavenencia, s' en va al acte es tripulant desavengut, amb se rònica pligadura de no poder deixar se barca fins a son port. Els contes estan saldats sempre i no es possible, pertant, cap mena de qüestió pòstuma.

Barca i ormèig, dins aquest unánime sistema de comunitat, es conserven i renoven a costa de son amo (bòni sempre es patró) qui per açò i per a fruits des capital percèp ses parts corresponents des producte. Els homos, segons queda dit, no hi contribueixen més que amb es treball diari—i ja es bèn prou—d' adobar forats i romputs.

Aquesta ès se forma de contracte observada des de s' antiquitat en aquesta illa per a se pesca. No tenc noticia de que ara ni mai s' hagi tractat per ningú de tenir els pescadors a jornal.

Això pòt obeir, no sols a se força de se costum, si que també a se falta de capitals per a emprendre més en gròs aquesta industria. Capitals n' hi ha hagut aqui per a tota mènca de negocis, judiciosos i xerècs o nials: s' en han perduts molts de doblers per falta de cervell. I ningú, que jo sapi, ha pensat de temps meu que se pesca no ès industria subjecte a modes, ni dependeix de s' importació de primeres materies, ni té que teme els drets prohibitius d' exportació.

Amb capitals hi podria haver més coratge i més força per a treure-li a la mar sas riqueses i aprofitar-les millor. Ses barques serien de més tonelatje (carn en terra, llenya a la mar); els pesqueros durien motor; s' introduirien nous arts per a grans profunditats; es peix podria conservar-se amb gèl; etc. Però, tal volta sigui un bé per a resoldre sens violencies lo que vendrà, prést o fart, es que els pescadors hagin conservat, en consòl de la sua penosa vida, s' independència des soci que es capitalisme industrial hauria de bon-hora anul·lat. Segurament, cap industria estaria a Menorca en millores condicions per a esser municipalitzada o socialitzada de còp i sens estrèpit. Llavòrs, sense patir se capitis diminutio de soci a assalariat, des d' es patró a s' atlòt d' a bordo tendrien es jornal segur i disminució d' hores de treball. Per altre part no se tornaria donar es cas, avui freqüent en perjudici des public, de que es guany de certs arts de pesca estigui amb se carestia des peix, de tal manera que quan se tracta de mòres i altres classes ordinaries, s' agafar-ne molies ho consideren augment de feina per a els venedors i disminució de producte per a se barca, arribant alguns a s' extrém d' haver tornat peix mort a la mar, antes que dur-lo a mercat.

No vol dir lo abans dit que els pescadors repugnin es treball a prèu fixo. Tots els estius s' en lloguen a n' els aficionats d' homos i barques tripulades. De mí puc assegurar que sempre m' han deixat content. Pescavem sens repòs, fins que mos dormiem drets; xèrxes, palangres grossos i petits, llènces, gambins, morenélls, fluixes, calamaréres, xiribècs, tot anava

en dansa; i sempre alegria a bordo mentre es temps era bò, i en mal-temps encara teníem es recurs de se' pesca des sarc amb canya des de terra. N' he tenguts d' homos verament incansables.

Bén recòrd, entre altres, en Toni *Xamenino* de Fornells (de llinatge seria Caules, com casi fots els pescadors d' aqueix poblèt): el vaix tenir moltes vegades; semblava fet d' un metall encarregat apòsta; intel·ligent, fornit, rès el cruixia; però de còp començá a anar *èli-èli* i amb pòcs mesos morí *ètic*, de mala-malaltia. Un altre, de mal-nom Lòrbu: quan amorravem a se platja mos prenía amb braç com si fossim fillèts i mos deixava en sèc; se contava que d' una punyada havia matat un negre atlètic i agressiu, en temps de se deportació per se guerra de Cuba; ell no' n va *rezar* mai d' aquest fet en ses nostres converses.—Aquests homos vos feien s' il·lusió d' una escultura en bronze, a n' es moment d' abarbarar-se amb un anfós de catorze o quinze carniceres i amb els dits dins llurs òrbites tirar-lo a bordo.—I altres: en Diego Tetarri (també mal-nom) especialista en llènces; en Mollèts (item) qui ho era amb ses xèrxes dins es port de Mahó; en Quiquèts (homòleg i diminutiu de Francesch) bon tirador, ademés de pescador, on fixava s' ull anava se bala, i a qualque vell-marí li fa fer sa péll.....

Perdonau-me aquesta digressió. Els patrons als quals dèc tan bones recordances son morts. Pens qu' els d' ayui me complaurien igual.

Per a se paga de s' estipendi se jornada comença i acaba a n' es mixdía, abans de dinar es primer día i després es darrer. Ja s' entén que tota provisió de boca es de compte de s' aficionat. D' açò ni tan sols s' en parla en es tracte.

XVII

Remuneració a altres persones que no són pescadors d'ofici.

Quan una barca té se sòrt de fer un bòl de sirvies grosses, superior a ses forces de sos homos, demana ajuda i a n' els que acudeixen s' els hi regala peix. S' ès donat es cas de encorralar un sol bolitx 150 sirvies, de quintá ses més petites.

De s' ofici de pescador, fòra dels revenedors, no' n participen més qu' els qui s' embarquen amb aquest caràcter.

Lo que hi ha molts d' homos d' altres rams des treball qui saben pescar, sobretot sabaters, i aquests ténen es recurs d'acudir a la mar quan pervé una crisi en llurs industries.

XVIII

Diferències entre pescadors.—Són resoltes per homos bons?—Funciona algun tribunal o jurat compost de pescadors?—Sancions i penalitats.

Diferències entre pescadors n' hi ha poques per lo que deix raonat. Quan ses costums se troben arrelades dins s' entranya de se societat, sols a un anormal li passarà pes cap infringir-les; i a les hores lo que 's presenta no ès propiament una diferència que necessari resòldres, sino un acte de força que surt de se competència de lleis civils o mercantils. Si qualche vegada succeixen fets d' aquesta mèn, s' imposició d' una multa o d' un arrest per se Comandancia de Marina ho acaba tot.

No vol dir açò que ses relacions entre pescadors siguin una bassa d' òli: malvolències i envèges n' hi ha entre ells a betzèf. Molt hi contribueix se competència en que han de estar sempre per a guanyar-se la vida. Això sí, es bon día, ses bones tardes i se bona nit se donen sempre a la mar, sens distingir d' amics, enemics i desconeguts.

Associacions de pescadors

XIX

Agremiació tradicional.—Condicions i proves d'aptitud per a anar pujant de grau en l'ofici.—La gent de mar constitueix sovint una mateixa família?—Es perpetua l'ofici de pares a fills?

No'n existeix cap d'associació, ni'n pòt existir per ara, dins aquest ofici. Els interessos son massa antagònics entre uns i altres arts i massa enconstrats per se competència dins cada un dels arts.

Els fundadors de se Protectora de la pesca creguéren que serviria de qualque cosa. Era l'any 1904; a n'es principi s'observá un pòc d'entusiasme; però no's podia donar gust a uns sense disgustar els altres, i a se primera encontrada se donaren de baixa uns per ja disgustats i els altres perque judicaren que de pòc o rès los serviria pagar se quòta de soci. Avui d'ella no's conserva més que's nom en es registre governatiu d'associacions.

Tampòc se Junta provincial de se Lliga Marítima Espanyola se pòt dir que hagi servit, fins ara, per a associar els pescadors. Hi acudeixen quan necessiten d'influència oficial pels seus assumptos, i rès més.

Mercè a mon amic D. Francesch Hernández Sanz, Cronistá de s'Universitat de Mahó, he tenguts a ma disposició dos llibres que m'han donat llum damunt lo tradicional d'aquest ofici: es «Llibre de debits i credits de la Confraria d'el Gloriós S.^m Pere» (1748 a 1766), i es llibre de «Acuerdos de la Junta del Gremio de pescadores de Mahón» (1818 a 1820 i 1823 a 1831).

Des primer llibre n'he frèt en nèt que se Confraria poseia a baixamar s'ermite de Sant Pere, encara existent, i un ma-

gatzèm immediat; estava representada per tres caixers (un patró, un mariner i un fadrí) i clavari (propiament, contador-tesorer) figurant els primers anys amb aquest carrec una persona estranya a s' ofici, es Magnífich Sr. Raphael Vidal; tot se reduïa, en punt a gastos, a fer féstes religioses, corregudes de barques i qualche ball que's costejaven amb es producte de captes, lloguer de ses cambres des magatzèm i ses mitxes parts i quartóns corresponents a n' es diumenge, que pagaven ses barques dels confreres; i morí de finór, segons se despren de se cloénda dels contes posada l' any 1776, per falta de govern i de capital, absorbut tot pes Gremi.

No tengué tampòc aquest, a judicar per els acòrds, gaires més finalitats que féstes religioses i saraus. D' açò els menorsquins se 'n han preocupat sempre: abans, per religiositat; avui, perque son féstes.

M' ès desconegut es reglament que tenia es Gremi, però hi ha pròu indicis dins ses actes per a creure que no faria sentir a n' es public ni a n' els de s' ofici cap espècie de monopòli ni trava.

Lo que hi vèitx ès que llavòrs ja s' homo de mar era tan sumis i respectuós envèrs de s' autoritat de Marina com ho ès avui; de manera que dita autoritat era qui aprobava o desaprobava i feia o no feia complir els acòrds des Gremi. Per ella o per un delegat seu eren presidides ses sessions de se Junta, i en castellá s' escrivien els acòrds, quan en aquell temps no s' havia imposat encara aquest idióma com a llenguatje oficial.

I es veu bé se marca de fábrica: a n' els consellers qui 's retrassin mix-hora a compareixe en sessió, multa per primera vegada de vint reals de velló, per segona de quarante, i per tercera de seixanta i quinze dies d' arrest; a n' els patrons qui no paguin amb puntualitat se mitxa part o es quartó dels diumenges, arrest de tres dies a s' Arsenal; responsabilitat personal subsidiaria des Director major des Gremi pels qui no paguin; etc.

No hi havia mai assemblea de los de s' ofici. Cada any se

feia un sorteig dels patrons i mariners que estaven en llista, i aixis per sòrt eren designats els carreccs, consistents en director major, director segon, un nombre de consellers patrons, un altre de consellers mariners i es clavari. També i amb tota solemnitat se feia es mateix dia es sorteig dels dos patrons i dos mariners qui havien de dur es pas des Gremi (es Lavatòri) a se processó des Dijòus Sant i dels dos agremiats qui havien de dur ses llanternes, funcions a n' aquell temps molt codicia-des, sigui per devoció, sigui perque els agraciats per se sòrt tenien drèt a mitxa lliura de confits i refrèsc. Per a pintar els vidres de ses llanternes amb alegories de s' ofici, es pas i es gall de la Passió, s' havia valgut se Confraria des pintor italiá Chiesa, lo millor que aquí s' és conegut: se li pagaren 4 £ 10 sous (quinze pessetes).

Si es nombrava secretari, com no sabia escriure ni coneixia, bén segur, es castellá, s' el suplía per persona lletraferida, re-tribuida i estranya a s' ofici, qui cobrava un salari de 30 duros anuals, reduít després a vint pessetes de vuit i pujat més tart a 24 duros.

Encara que sempre hi havia pòcs doblers, se caixa tenia tres claus, i aixis i tot casi sempre hi havia embulls amb els contes. Tals serien aquests que se Junta tengué que pendre s' acòrd de que se recaudació diaria des dret de taula i balança es fes depositant cada venedor per propia ma els diners, des-prés de contats pes recaudador, dins un caixonèt amb un forat de vidriòla, tancat amb clau i clavat a se parèt.

Llurs reunions tenien llòc a s' Ermita de Sant Pere; els principals ingressos consistien, ademés de ses mitxes parts i quartóns dels diumenges, amb lloguers de magatzèm des Gremi i dit arbitri o dret damunt ses taules i balances (dos o tres doblers diaris per venedor); i els gastos eren, en primer terme, es culto de s' Ermita, processóns i corregudes, conser-vació dels edificis i de se caldera comú de tenyir, i després, quan hi havia fondos en caixa, pensions diaries a malalts i viudes, oscil-lant de 12 doblers a un real plata.

Tornant a lo propiament gremial, repetesc que amb aquesta industria de se pesca no 's deguéren fer sentir exclusivismes ni traves a s'aprenentatge. Abolit es Gremi l'any 1820 i restaurat en 1823, amb tota sa virtualitat, per se política d'aquell temps, rès som vist en els acòrds que posás dificultat a se lliure industria ni exigís formalitats per a s'ingrés a n'es Gremi.

Se formaren unes Instruccions de pesca l'any 1827, de tan bon seny, a n'es meu entendre, que ja les voldriem avui. Tothom (patrons i mariners) podia pescar amb qualsevol art dels no prohibits; no 's prohibía més que lo danyós: encèsa o festér, batuda i els bolitxóns o bolitxos sécs en temps de cria; i s'establia torn per a tota pesquera, tan pronta com s'hi descubris peix i es demanés vénda.

Supòs que després de ses reals disposicions de 1834 i 36, es Gremi de pescadors, lo mateix que tots els altres gremis, no quedaria més que de nom, per a dur sa bandera a manifestacions populars i es respectiu pas a se processó. Banderes i passos passaren també a s'història.

No fa gaires anys encara s'en veien molts de s'ofici amb una anellèta d'or a s'orella dreta i els pits i braços tatuats, costums molt de moda a les hores, sobretot en els Estats Units, entre se gent de mar. Es meu company té tatuat es braç dret amb ses inicials de nom y llinatge i un complicat dibuix en que 's veuen una creu i una corona.

Es cosa rara que surti un pescador de cà un sabater o treballador d'altres oficis. Els aprenents son casi sempre fills de patró o mariner i comencen d'atlòt d'a bordo. Avui se'n fuig molt d'aquesta industria i de s'agricultura, per a gosar millor de se vida ciutadana fent sabates.

Aixis i tot, aquí com també a Villa-Carlos, Fornells i Ciutadella, hi ha moltes families de pescadors en que s'ofici es perpetúa de pares a fills en llarga sèrie de generacions.

XX

Associacions per altres fins (vigilància, salvament, assistència i socòrs mutu, estalvi, mort, orfandat, etc.)—Germandats.—Cooperatives.

No ténen tampòc els pescadors d' aquesta illa associacions pels fins indicats a n' es Qüestionari.

Germandats, se tractá de constituir-ne una fa cént anys, quan fonc abolit es Gremi; però no donaren resultat ses gestions. I de cooperatives entre ells, mai se 'n ha parlat.

Se constituí fa un quants anys una semblança de s' antiga Confraria, se qual no dóna més senyals de vida que s' assistència de pòcs socis a se processó de la Mare de Deu del Carme, amb s' imatge de Sant Pere i una bandera vermella. (*)

I precisament en aquests dies se tracta d' associar amb es nom de «Trabajadores del mar» a tots els homos de s' ofici, dins se Federació Obrera, de tendències sindicalistes, per a defènza dels interessos comúns. Pens que, en quant a n' els pescadors, es sindicalisme quedará per ara tan lluit com hi quedáren es Gremi, se Confraria del Gloriós Sant Pere i se Protectora de la pesca. (**)

(*) Després de tractat s' assumpto, arriba a mans meues un exemplar imprès des Reglament des titulat «Gremio de pescadores y marineros de Mahón», associació de càracter religiós, fundada l' any 1898. Es s' espècie de confraria a que me som referit, i encara que dins dit Reglament s' hi veuen proposits de mútua protecció i cooperació, ès lo cert que no han tengut compliment, o el tenguèren per molt curt temps, aqueixes laudatories finalitats. Qui el lligi se creurá, a judicar per sa lletra, que es pescador menorqui ès molt religiós. Es pescador menorqui no s' entusiasma per rès; no ès religiós, ni polític, ni sent passió ab un o altre sentit per se cosa pública. ¿Els volèu de determinada confessió o de tal o qual partit? Doncs escampau donatius, en lòc de fer pagar quotes de socis o confreres, i aviat en tendreu molts de pescadors afiliats. Pòt esser ses crues veritats de la mar fan petits, a n' els seus ulls, els convencionalismes humans. Per a els pescadors no hi ha més Júpiter o Mahoma que s' autoritat de Marina, dispensadora de premis i castics, i aixís ho demostra s' anacrònic servilisme que usen encara en llurs pediments.

(**) Mentre estic escrivint ses darreres paraules d' aquest informe arriben de Mallorca tres o quatre parelles de bòu. Els xerxers i palangrers amenacen amb se vaga; es poble sobirà, o sigui avui es treballador, vol peix barato; i jo no sé de quina manera se puguin harmonitzar tan contraposats encaparraments.

XXI

Oficis auxiliars de la pesca.—*Mestres d' aixa, corders, xarxers, etc.—Llurs associacions tradicionals.—Relacions que mantenen amb la classe dels pescadors.*

Queda dit que de mestres d' aixa n' hi ha avui just els necessaris per a construir embarcacions menors, succeint igual respecte a corders i velers, i queda dit també que s' ofici de fer xèrxes, aquí propi de dones, desapareix de cada dia, per a comprar-les fêtes a Barcelona.

Rès se conserva, ni en memoria, dels temps en que tanta importància tenien aquests oficis auxiliars de la pesca.

Adagis, proverbis, dites, etc referents a la pesca

XXII

Recull dels usats a la localitat.—Motius o sobrenoms dels pescadors.—Recull dels mateixos, explicant llur origen.

Es pescador, lo mateix que s' homo del camp, és molt sentencios en ses seues convèrses. Però hi anau per a un recull de refranys i no n' hi treis cap ni amb cercapóus.

Adagis són, a n' es meu entendre, d' encertada observació, per a aplicar-los en sentit propi o figurat a lo practic de se vida, els ja consignats: Peix fa mal a peix i Es peix gròs se menja es petit; com ho són també els següents: La mar no 's mòi sense vent; Matar es peix a pedrades; Ses oblades de batuda no s' agafen dins es llit; Sempre ho paga s' atlòt d' a bordo; Més val esser cap de sardina que coa de pagell; Ha fet els terceròls (tercera i darrera vésta de riços, volent dir *malalt gravissim*).

De proverbis n' he citat també qualqun, lo mateix que de

dites: Carn en terra, llenya a la mar; Xalòc, mar molta, peix pòc; Lluna dreta, mariner ajeguf.

Són usats també: Tenir més paciència que pescador de canya, o de llissa; Es llebèig ès s'alcabòt de se framuntana; Qui vol mentir que parli des temps; i encara que més propis de se vida domèstica que de se pesca: Infant i peix dins s'aigua creix; Hòste i peix menút a n' es tres dies put.

I no 'm queden més qu' els dos d' eterna qüestió: els de se saupa i se dona, i de s' arc de Sant Martí.

Des primer som donat opinió; des segon le donáren en discordia, amb llur reconeguda competència, mos bons amics D. Pere M.ª Cardona, Comandant de se Base Naval, i En Francesch d' Albranca, quan se cartejaren damunt s' assumpto dins se REVISTA DE MENORCA, toms 11 i 12 corresponents a 1916-17. Per a els ignorants com jo en se materia, lo més prudent ès quedar-mos amb els qui diuen: «Arc de Sant Martí fa ploure o fa espargir», fins i tant que se ciencia, fent son camí, hagi conquerit i vulgaritzat aquest secret de se naturalesa. Més, açò ho dic i pens estant a port. A la mar un arc de Sant Martí pòt esser senyal de bon temps o de tempestat, i no ès lo mateix agafar un *póp* en terra que veures exposat s' homo a que l' agafi un *póp* en es fons de la mar. Cadascú grata on li pica: es pajès quan veu s' Arc pensa ab se pluja; es pescador ab es vent. Però no tot ès egoisme en el món: els Srs. Cardona i Camps, trobant-se a còbrò, pensaren ab els malanats qui le corren a s' intempèria.

Acabá el Sr. Cardona sa segona carta amb aquesta mitxa dotzena de refranys, recollits de Menorca per s' il·lustre academic Sr. Salaregui dins son *Refranero español*:

Lluna mòrta, llevant a se pòrta.

Pòsta de sol blanc, bon temps i llevant.

Pòsta de sol ròig, ponent gròs.

Aigo antes de vent, agafa i vés dins.

Guardet d' homo mal barbat i d' oratge de forat.

Tramuntana mòrta, ponent a se pòrta.

* * *

Llarga seria se resposta a se darrera pregunta des Qüestionari si haguessim de fer un recull de sobrenoms o mal-noms (com aquí deim) dels pescadors. Fòra dels pòcs qui duen nom raro, com en Ferrari, o llinatje bén foraster, com en Cervantes, cap n' hi ha qui no sigui conegut pes sobrenom.

N' hi ha de sobrenoms que son verament titols de distinció per a se familia: es Pagre, en Llagosta, en Mollèts—homos qui se són distingits amb se pesca d' aquests peixos. Altres acusen condició física: en Redó, i ja tots els descendents, per prims que siguin, quedarán amb es sobrenom de *redóns*; els Petits, avui grossos; els Baixos, alts com a torres; els Revúlls qui no ténen rès de revullosos. Mévis-nòl es nomená un pescador de tanta força que, servint el Rei, duqué ell tot-sol un canó que' n necessitava dotze de mariners: es Comandant des barco el liberá de servei i li assigná doble ració. A un altre, per mal de moure li posaren L' òssa; i un altre, curt de gambáls, rebé es nom de Mac.

Altres sobrenoms son posats ab motiu d' un no-rès: aixis, es meu pescador ès conegut per *Monjo*, llinatje freqüent a se localitat, i ni ell ni cap dels seus ha sigut mai Monjo: són Pons—ho sé per casualitat, perque ell no s' hi entén per Pons^(*) ni casi se 'n recorda que ho sia: una germana de son bisavi era monja, i câ-seua va esser a câ se monja; de câ se monja vingué a câ en monjo, i monjos s' han quedat els fills, els néts i els rebesnéts, i monjos seran els rebesnetóns.

De se major part de mal-noms ni 's sap que vol dir se pa-

(*) Si volem cridar pes carrer a un mahonès qui sigui Pons, no el crideu per son llinatje rònic, perque se' n girarien d' altres. Aquí bóni tothom *descendeix* de Pons Pilat per una o altre cama, i molts per totes dues i més que 'n tenguéssin. Per Pons tot-sol casi no s' hi enténen més qu' els qui ho son de nom (Ponci). Els pajesos senyors de llòc resoluéren fa molts d' anys se dificultat afegint-se a n' es llinatje es nom de sa possessió, amb s' inconvenient de que quan fan ull conserven, per més dól, es nom de lo perdut. Els pescadors, com no ténen altre terra propia qu' els set pams de se fòssa, te resòlen a se dificultat per es mal-nom. Al cap i a le il tot ès ú devant s' eternitat.

raula, ni es motiu d'haver-la posada: Xemanino, Lòrbu, Tè-tarrí, Fuéc, Manssèta, Nièt, Caparrau, Dinis, Tundis, Xixa.... Qui ès capaç a sebre lo que aquests i molts d'altres móts voldrien significar i perque es posaren tals sobrenoms!

I acab consignant que en es pobrissim poblèt de Fornells hi ha des d'antic una familia de *Papes* i crec que n'hi ha hagut també una de *Reis*.

~~~~~

Contestades ses preguntes des Qüestionari, sols me resta demanar dispensa si, degut a falta de memoria, millor d'intel·ligencia, hagués comès inexacituts en se part tècnica, quals coses per a saber-les bé han d'esser aprèses amb ses penalitats de s'ofici.

Perdonau-me en tal cas, en gràcia a mon desitx de contribuir amb aquest humil treball a s'obra magna de s'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Pere Ballester

— o o o —